

PIRELLI
ÖZBEK TİCARET

A. Baki Özbek

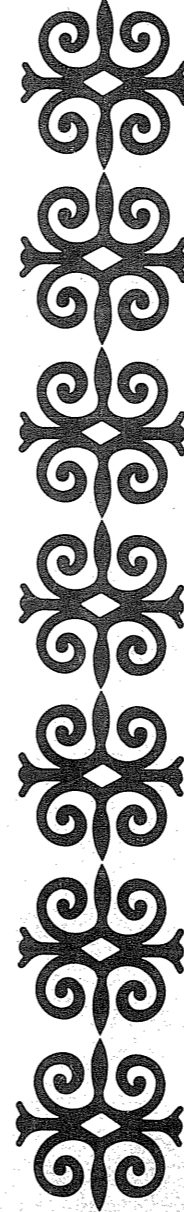
12. Cad. 25/D Demetevler - ANKARA
Tel : 346 72 28 Ev : 346 72 59

*Lastik Alım - Satım
Söküp - Takma
Akü*

İşlerinizde en iyi yardımcınızdır.

kafdağı

KUZEY KAFKASYA KÜLTÜR DERNEĞİ - AYLIK KÜLTÜR, SANAT ve HABER DERGİSİ

YIL:1
SAYI: 8
EYLÜL 1987

kafdağı Aylık Kültür Sanat ve Haber Dergisi •

Sahibi : Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Adına Başkan **ASLAN ARI** * Yayın Yönetmeni : **Nahit ERUZ**, * Yazı İşleri Sorumlusu : **Mansur ULUTAŞLI** * Haberleşme Adresi : **P.K. 17, EMEK-ANKARA** * Abone bedelleri, (herhangi bir PTT şubesinden) **108669 No'lu Posta Çeki Hesabına gönderilir** * Fiyatı : 500.— TL. * **Yıllık Abone Bedeli (12 Sayı) : 5.000.— TL.** (Dış Ülkeler için : **30 DM**) * Gelen yazılar basılsın basılmasın geri gönderilmez * **Yayımlanan yazılar kaynak gösterilmeden iktibas edilemez** * İmzalı yazıların sorumluluğu sahiplerininindir *

Mine Ofset Matbaacılık
Tel: 117 34 75 - 125 23 52

İÇİNDEKİLER

KONU	Sayfa No.
Kuzey Kafkasya'ya İlişkin Süreli Yayınlar	2-4
Bir Konu: Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi	5-8
Şarkılarımız Üzerine	9-13
Bir Polemik	14-25
Şiirler	26
Karikatür	27
Mitoloji	28-32
Halklarıyla Büyük Dağıstan	33-34
Kafkasoloji Konferansı, Viyana	35
Toplum Haberleri	36

SAYIN OKUYUCU

Her sayımızda kültürümüzü geçmiş ile bizlere tanıtan, araştırma imkanı hazırlayan konuları sunmaya çalışıyoruz. Bütün zorlamalarımıza karşın henüz o mükemmel kültürümüzün tam anlamıyla sergilenememesi imkanına ulaşabilmiş değiliz. Ancak, sağlıklı bir gelişim içinde olduğumuzu, siz değerli okuyucularımızdan aldığımız eleştiriler çerçevesinde söylemek mümkün.

Asıl varlık nedenimiz dışında yayın yaptığımız konusunda ilgilileri göreve çağırarak kadar pervasızca bir yaklaşımla bizlere saldırılar var. Varlığımızdan rahatsız olduğunu açıkça, "basın namus anlayışı" içinde söyleyemediği için olsa gerek, iftira atan, hiç bir gerçek materyale dayanmadan yalan haber yazabilen bir haftalık dergi var: Bayrak. Düşünüldüğünde ne yüce bir isim oysa. Evet, bu adına layık olamayan bir haftalık gazete, Hıristiyanlık propagandası yaptığımız savıyla dergimize iftira atmaktadır. Ardından da (herhalde ilk söylediklerine kendisi de inanmamış olmalı ki) solculuk propagandası yaptığımızı ilan ederek bir sansasyon yaratma çabası içine girmektedir.

Dergimizin yayın politikasını belirlerken, "Demokratik olma", "Çağdaş dünya kültürüne ulaşma" ilkelerini benimseyerek yola çıktık. Bu ilkelerden ödün vermeden de çalışmalarımızı sürdürmekteyiz. Habercilik anlayışı bu denli basit gazeteye verilecek başka bir cevap bulmakta güçlük çekiyorum.

Fakat her fırsatta söylediklerimizi yinelemek isterim; Kafkas Kültürünü taşıyan herkes için söylüyorum. Bu güzel, bu doymuş ilişkileri bize sunan (ne acıdır ki hızla yok olma yolunda olan) kültürümüze destek olunuz.

Bu kültürün yok oluşunu duyarsız bir şekilde izleyerek, yoketme suçunu işleyenlerle suç ortağı olmayalım. Gelecek kuşaklara bizleri kınama fırsatı vermeyelim. Onları bu kültürü tanıma ve yaşama fırsatından mahrum edersek, kılımlarımız kıpırdamadan seyrederek bu güzel insan ilişkilerinin yok oluşunu, gelecek kuşakların dilinden kurtulamayacağımızı bilerek sürdürülim ilişkilerimizi.

Ve bizim olana sahip çıkalım. Saygılarımla.

Mansur ULUTAŞLI

KUZEY KAFKASYA'ya İLİŞKİN SÜRELİ YAYINLAR (1950 - 1980)

İstanbul'da yayınlanan "YENİ KAFKASYA" dergisinin 1962 yılı sonunda, yayın yaşamından çekilmesinden sonra, 1964 Mayıs ayında Ankara'da "KAFKASYA", Ağustos ayında İstanbul'da "BİRLEŞİK KAFKASYA" yayın yaşamına girerler.

1964 Mayıs'ında Ankara'da yayın yaşamına başlayan "KAFKASYA" Kültürel Dergi'nin sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü İzzet Aydemir'dir. Teknik işler bir süre Bayram Hergüner tarafından yürütülmüştür. İki ayda bir çıkan dergi, kültürel amaçlıdır. Başlıca yazarları; İzzet Aydemir, Dr. Vasfi Güsar, BA-TA, İsmet Kalgay, Alhas Fidarok, Kadir Natho, B. Batırhan, Seteney, Mahmut Kusko, Yıldız Okay Tlifij, Ömer Beygua, Hapı C., Afeşij Emin, Dr. M. Ali Pçihaluk'tur. Sürekli yazı yazan bu yazarların dışında, çeviri ve özgün yazılarıyla birçok kişinin katkısı da sözkonusudur.

Derginin çıkış amacı; "Yayına Başlarken" başlıklı yazıda şöyle açıklanmıştır: "Kuzey Kafkasya'nın kültür ve folklorünü inceleyip tanıtmak amacını güden dergimizin çıkış nedeni; gündün güne benliğini kaybederek dejenerasyona uğrayan K. Kafkasya kültürünün bugünkü durumudur. Dün herkesin hayranlığını kazanıp, ilgisini çeken bir Kuzey Kafkasya kültürü çok şeylerini yitirmektedir.

Dergimiz genel olarak kültür ve folklor konularında yayın yapacak ve bu amaçla Kuzey Kafkasya'nın;

a) Tarih, coğrafya, edebiyat, sanat, dil, sosyal hayat ve mitolojisi,

b) Çeşitli memleketlerde yaşamış ve halen hayatta olan devlet adamı, şair, ressam ve bilim adamlarının hayat ve eserleri,

c) Dünyanın çeşitli bölgelerindeki Kuzey Kafkasyalı topluluklarla, bunların dernek çalışmaları,

d) Yabancı dillerde K. Kafkasya hakkında yayınlanmış olan dergi ve kitapların tanıtılmasıyla bunların imkanlar nisbetinde Türkçe'ye çevrilmesi" konuları ele alınacaktır. (s. 1, sayfa 1-2)

Yayın amaçları doğrultusunda hemşehrilerinin desteğini isteyen dergi, başlangıçta çizilmiş olduğu geniş kapsamlı ilkeler doğrultusunda yayınlarını aralıksız 13 yıl sürdürdü.

Derginin başlangıç sayılarında çeviri yazılar çoğunlukta iken, daha sonraki sayılarında özgün araştırma, inceleme, derleme ve düşün yazıları yoğunlaşmıştır. Başlangıçtaki yazılarda K. Kafkasya hakkında İngilizce kaynaklar temel alınırken, daha sonraki sayılarda Çerkesçe'den çeviriler temel olarak alınmıştır.

Başlangıçta belirlenen amaç ve yayın ilkeleri doğrultusunda uzun yıllar yayın yaşamını sürdüren dergi, toplumsal sorunları geçmiş yıllardaki süreli yayınlara nazaran daha geniş bir açıdan irdelemiştir. 1961 Anayasasının getirdiği demokratik ortamda, çeşitli illerde kurulan kültür dernekleri, yaygınlaşan kültürel çalışmalar, dernekler arasında ilişki ve dayanışmanın yoğunlaşmasının, derginin yayın yaşamına bir hareketlilik getirdiği gözlenmiştir. Ayrıca ülkenin sosyo-ekonomik ve politik nedenlerle Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması, birçok kişinin K. Kafkasya kültürel ilişkilerine yoğunlaşmasına yol açması, derginin yayınlarını etkilemiştir. K. Kafkasya'daki akraba, dost ve arkadaşlarla mektuplaşmalar, yapılan geziler, gezi izlenimlerinin dergide yayınlanması, toplumda bir hareketliliğin ya-

ratılmasına neden olmuştur. Uzun süren yayın yaşamında kültürel çizgideki amaç ve hedeflerine ulaşan ve birçok aydın için bir okul niteliği taşıyan derginin, getirmiş olduğu ılımlı, demokratik yaklaşım nedeniyle K. Kafkasyalı aydınlar arasında etkisini uzun yıllar sürdürmüş olduğunu görmekteyiz.

KAFKASYA Kültürel Dergi, Kafkas kültürüne ilişkin geniş çaplı derleme, çeviri, inceleme, şiir, masal, özgün düşün yazılarına yer verirken, daha önceki süreli yayınların yapamadığı bir konuyu ele alarak, Türkiye'de yaşayan K. Kafkasyalılara ilişkin demografik (Nüfus ve yerleşim birimleri) üzerinde geniş çaplı bir araştırma yaparak yayınlamıştır.

Ayrıca K. Kafkasya'da yaşayan halk birimlerine ilişkin müzik derlemeleri yapılarak kasetler şeklinde dağıtımı yapılmış ve kültürel içerikli kitap yayınlarında bulunulmuştur.

KAFKASYA Kültürel Derginin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Kafkasya'nın tarihi, toplumsal yapısı, coğrafyası, günümüzdeki idari yapısı yoğun bir şekilde incelenmiştir.

b) K. Kafkasya'da yayınlanan kültürel yayınlar çevrilerek, muhaceret kesimiyle bir kültür ilişkisinin sağlanmasına yardımcı olunmuştur.

c) Diğer süreli yayınlardan farklı bir şekilde, K. Kafkasyalıların çeşitli ülkelerin sınırları içindeki toplumsal konuları gerçekçi ve önyargılı bir şekilde ele alınmıştır.

d) Toplum haberleri yoğun bir şekilde verilererek, çeşitli devlet birimlerinde yaşayan K. Kafkasyalılar arasında bir fikir alışverişinin oluşmasına yardımcı olunmuştur.

e) K. Kafkasya'da kendi dillerinde yayınlarda bulunan yazar ve çizerleri, muhaceret kesiminde tanıtıcı çalışmalar yapılmıştır.

f) K. Kafkasyanın Sovyetler Birliği'ndeki yeni idari yapısı çeşitli yönleriyle değerlendirilerek, K. Kafkasya'ya olan ilişkilerde daha ılımlı ve demokratik bir yaklaşım benimsenmiştir.

g) K.Kafkasya'ya yapılan gezilerdeki izlenimlerin yayınlanmasıyla daha önceki süreli yayınlarda oluşturulan önyargılı ve ilişki koparıcı ortamın, belirli ölçülerde yumuşamasına yardımcı olunulmuştur.

h) Geçmişle, bugün ve gelecek arasında bir köprü görevini görebilecek yayınlara birleştirici ve bütünleştirici bir yaklaşım getirilmiştir.

KAFKASYA Kültürel Dergi günlük politik çekişmelerin dışında kalarak, K. Kafkasyalıların kültürel ve toplumsal sorunlarını, daha önceki süreli yayınlardan farklı olarak, geniş bir açıdan ele alarak, K. Kafkasya ile muhaceret kesimlerinin yakınlaşmasına yardımcı olmuştur.

Derginin yayın tarihlerinde İstanbul'da da "BİRLEŞİK KAFKASYA" isimli bir derginin yayın yaşamına başladığı görülmektedir.

Ağustos 1964'te İstanbul'da üç aylık olarak yayın yaşamına başlayan derginin Sahibi: Yılmaz Nevruz, Yazı İşleri Müdürü Mustafa Beştöy'dür. Belli başlı yazarları: Barasbi Baytugan, Yılmaz Nevruz, M.N. Beştöy, Ahmet Janbek Habjoka, M. Zihni Hızal, Alhas Fidarok, Rezzan Dinçer, Zübeyde Şaplı, Kadircan Kafılı, Osman Çelik.

Derginin çıkış amacı "HEDEFİMİZ" başlıklı yazıda şu şekilde açıklanmıştır. "20. yüzyılın üçüncü çeyreğini yarılamiş bulunuyoruz. Pek çok esir milletler bağımsızlıklarını elde ettiler. Dünya Demokratik Batı Bloku ve Komünist Sovyet Bloku olmak üzere iki blokta toplanmış bulunuyor. Biz yayınlarda Sovyet mahkumu Müslüman Türkler'in müşterek millî davalarına eğilmekle beraber, bilhassa Kafkasya milletlerinin millî menfaatleri ve davaları üzerinde duracağız. Tarih öncesi devirlerden beri burada yaşayan, bağımsızlıkları ve erkinlikleri uğruna sayısız savaşlar yaparak millî varlıklarını ve istiklal haklarını dünya efkârına defalarca kabul ettirmiş bulunan Kafkas Milletleri'nin millî iradelerini geniş

halk kitlelerine duyurmak dergimizin başlıca amacıdır. Bu arada Kafkas milli tarihi, etnolojisi, harsı, töre ve gelenekleri, folklorü, coğrafyası konularında tetkiklerde bulunacağız." (s. 1, sayfa 1-2).

Dergi 1964-67 tarihleri arasındaki yayın yaşamında başlangıçta belirlenen amaçlar doğrultusunda yayın yapmıştır. 1917-1921 tarihleri arasında K. Kafkasya'da oluşan çeşitli siyasal çalkantılar içinde fiilen görev alıp, o günkü siyasal yapı içerisinde yaşama imkanı bulamayıp Kafkasya dışına çıkan veya çıkarılan bir grup kişinin gözlem ve görüşlerinin ağırlığındaki dergi, 1954 yılındaki KAFKAS Mecmuasının siyasal çizgisinde yayınını sürdürmüştür.

Derginin çeşitli sayılarında Bağımsız Birleşik Kafkasya konusu çeşitli yönleriyle işlenirken, Sovyetler Birliği'nde oluşan siyasal yapı ağır bir şekilde eleştirilir ve aynı çizgide yayın yapan dergi ve kitaplar yoğun bir şekilde tanıtılır.

Dergide siyasi içerikli yazıların yanı sıra-

Kafkasya'nın tarihi, etnolojik yapısı, coğrafyası, toplumsal yapısı çeşitli yönleriyle ele alınıp yazılır.

Aynı tarihlerde Ankara'da yayınlanan Kafkasya Kültürel Dergiden farklı bir yayın çizgisinde olan dergide günümüz Kafkasya'sından söz edilmemesi dikkati çeken bir noktadır. Yazılarda özellikle 1917-21 tarihleri arasında cereyan eden siyasal çalkantılar işlenmiştir. Günümüzde değişip gelişen uluslararası ilişkiler dikkate alındığında, ele alınan bazı tarihsel olayların değerlendirilişinde, bazı katı tutumlara girildiği ileri sürülebilir. Hatta bu tutum bazı görüşlerce eleştirilebilir de. Tarihsel olayların yorumlanışı bu çalışmanın dışındadır. K. Kafkasya'ya ilişkin süreli yayınların ele alındığı bu çalışmada amaç, süreli yayınların siyasal ve kültürel görüşlerinin eleştirilmesi ve yorumlanması değildir. Çalışmada amaç, süreli yayınları gerçekçi bir şekilde ele alarak, siyasal ve kültürel çizgilerin ve aralarındaki farklılıkları tanıtmaktır.

(Sürecek)

BİR KONU

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi

"ÇERKEZCE" (maddesi)— Burada Çerkes yerine "Çerkez" denilerek, Çerkes dili için bir "Kuzey-batı Kafkas dilleri öbeği" denilmektedir. Bu deyim Adige, Vubih, Abhaz dillerinin oluşturduğu Abhaz-Adige dilleri için söylendiğinde doğrudur. Sözkonusu ansiklopedi ise, "Çerkezce" deyimini ile "Kabartay ve Besleney" lehçeleri dışındaki Adige lehçelerini kastetmekte, sanki bu Adige lehçelerini "ayrı diller" imiş gibi göstermektedir.

Daha sonra, çerkesçe için, çelişik biçimde, "1865'den sonra Osmanlı İmparatorluğu (' ') içine yayılan Çerkeslerin konuştuğu dili belirtmek için Kabartay'a verilen ad" denilmektedir. Burada, Kabartay lehçesinin Çerkesçeye girmediği ve yanlışlıkla Çerkesçe denildiği izlenimi de yaratılmaktadır.

Çerkesçe için ayrıca, "Kiah ya da aşığı Adigey lehçesi (Çemkuy, Şapsih, Bjeduh, Abadzeh ve Temurgoylar'ın konuştukları lehçe)" denilmektedir. Biraz yukarıda "diller öbeği" diye nitelenen kavram, burada tek bir lehçeye indirgenmektedir. Ayrıca "Çemkuy" (doğrusu 'Kemguy') ve "Temurgoy" (doğrusu 'Temirgoy') ayrımı yapılmaktadır, oysa Ruslar Kemguy kabilesine Temirgoy da demektedirler.

Ansiklopedi maddesinde, daha sonra, Çerkeslerin Arap, Latin ve Kiril alfabelerinden 'günümüzde de' yararlandıkları ve üçünü birarada kullandıkları yazılmaktadır. Oysa, Kafkasya'da Arap Alfabeti, örneğin Adigey'de 1927 yılına dek kullanılmış, sonra Latin alfabeti benimsenmiş, 1937'den beri de Kiril alfabeti kullanılmaktadır. Sözde, İsrail'deki

Adige okullarında da Kiril alfabeti kullanılmaktadır.

"ÇERKEZLER" (maddesi)— Çerkesler Kafkasya'da oluşmuş ve varlıkları toponomi ve ölü gömme kültürü üzerinden İ.Ö.III. bin yıla dek götürülmüş bir halktır. Oysa, sözkonusu ansiklopedi Çerkeslerin "İ.Ö.VI. yüzyıldan başlayarak Kafkasya'da yaşadıkları"nı yazmaktadır.

Çerkesler etnik olarak Kafkas etnik topluluklarından biridir. Oysa, ansiklopedi'de "Etnik bakımdan Çerkesler Sarmat, Alan ve İskitler ile aynı yapıdan sayılırlar" denmektedir. Bu tarihsel halklar İran kökenli olup Kafkasya'ya istilacı olmak üzere dışarıdan gelip yerleşmişlerdir. Çerkesler ise Kafkasya'da türeyen, dolayısıyla otokton Kafkaslı bir halktır.

Çerkeslere ilişkin bir dizi yanlışlık içinde çarpıcı olan şu iki nokta üzerinde durmak gerekmektedir: "Çerkez hükümdarı Timurok", "Şeyh Şamil'in komuta ettiği Çerkez kuvvetleri" ve 1859'da Şeyh Şamil ve Naib Muhammet Emin'in Ruslara "tutsak düşmesi" konuları.

a) Çerkeslerde İ.Ö.V-IV. yüzyıllarda yaşayan Çerkes devleti SİND KRALLIĞI dışında hükümdarlık makamı yoktur. Burada sözkonusu olan Kabartay prensi (beyi) Temruk İdar (Rusça—Temruk İdarov)'dır.

b) Sözkonusu ansiklopedide Çerkes tanımını ile daha çok batı Adigelerin kastedildiği belirtilmişti. Şu durumda Çeçen ve Dağıstanlılara önderlik eden Şeyh Şamil'in "Çerkez

kuvvetleri"ne komuta etmesi mümkün değildir.

Şamil'in naibi Muhammet Emin 1848-59 yılları arasında Adıgeler arasında bulunmuştur. Bilindiği gibi Şamil 1859'da Ruslara teslim oldu ve tutsak işlemi gördü. Oysa, Muhammet Emin kendi isteği ile anlaşmaya vararak 1859 yılında Ruslara teslim oldu, dolayısıyla "tutsak düşme" durumu olamaz.

Ansiklopedi'de ayrıca 1.500.000 Çerkes göçmeninden 400.000 kadarının sağ olarak göçü tamamlayabildiği, geri kalanın yollarda öldüğü söylenmektedir. Bu iddia resmi Türk Ansiklopedisinden alınmıştır. Oysa, General İsmail Berkok'un "Tarihte Kafkasya" adlı kitabında göçteki ölüm oranının 3/4 değil, 1/4 olduğu yazılmaktadır. Burada 'Çerkesler zaten göç yollarında tükenmişlerdi, dolayısıyla bu konu o zamandan kapanmıştı' gibi ince bir özümlemeci hesaplama da sözkonusu olabilir.

Çerkeslerin tarihi ile ilgili yanlış ve karışık bilgiler verilmektedir: 1917'den sonra "Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti"nin kurulduğu, daha sonra bunun Dağıstan ve Dağlı cumhuriyeti biçiminde ikiye bölündüğü, 1924'te Dağlı Cumhuriyetinin "ortadan kaldırıldığı" söylenmektedir. Ayrıca 1928'de "Karaçay-Çerkes özerk yönetim biriminin" ve 1936'da da "Kabartay-Balkar ÖSSC'nin kurulduğu belirtilmektedir.

Oysa işin doğrusu şöyledir: 27 Şubat 1917 Devrimi ile Çarlık devrildi, başkent Petrograd'da geçici hükümet işbaşına geçti. İllerde geçici hükümetin seçimi oluşturulmuş "Yurttaş yürütme komiteleri" yerel yönetimleri devraldılar.

Bu çerçeveden olmak üzere, Kuzey Kafkas Dağı aydınları "Birleşmiş Dağlılar Birliği" adı altında 5 Mart 1917'de Vladikavkaz (şimdiki Orconikidze) kentinde bir araya geldiler, 6 Mart 1917'de "Birleşmiş Dağlılar Birliği Merkez Komitesi"ni oluşturdular. Merkez Komitesine B.Şahanov (Başkan), T. Çermoyev (Abdülmecit Çermoyi) R.Kaplanov,

P.Kotse (Pşimaho Kosok), G.Bayev, A.Tsalikov ve Cabagiyev (Wassan-Giray Cabağı) seçildiler.

Bu komiteden üyelerin de alındığı Terek ili (oblast) Yurttaş yürütme komitesi 15 Mart 1917'de, geçici hükümet komiseri M. Karulov'un başkanlığında kuruldu.

Ekim Devrimi, Kuzey Kafkasya'daki yerel yönetimler tarafından tanınmadı. Bu arada Dağlı yöneticiler arasında milliyetçi eğilimler de güçlendi ve 1 Aralık 1917'de T.Çermoyev'in başkanlığında Vladikavkaz kentinde "Terek-Dağıstan hükümeti" kuruldu.

Bu hükümete karşı harekete geçen Sovyetler Mart 1918'de 'Kuzey Kafkasya'da yönetimi ele geçirdiler. Sovyetlere karşı kurulan Merkezî Rusya içinde özerk bir birim olarak yer almayı amaçlayan Terek-Dağıstan hükümetinin ömrü dört ay gibi kısa süreli oldu.

Gürcüstan'a geçen Dağlı hükümeti temsilcileri, oradan konferansa katılmak üzere Trabzon'a, oradan da İstanbul'a gittiler. Osmanlı hükümeti ve Enver Paşa'nın ilgi ve teşviki üzerine D. ılı hükümeti temsilcileri 11 Mayıs 1918 günü İstanbul'da düzenledikleri bir basın toplantısında "Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti"nin bağımsızlığını ilan ettiler.

Türk Ordusu Kafkasya'ya girdi, 20 Haziran 1918'de Gence, 16 Eylül 1918'de Baku ele geçirildi, buralarda Azerbaycan Cumhuriyeti canlandırıldı. Türkler ilerlerken Dağıstan'a doğru kuzeye çekilen beyazorducu L. Biçerahov 12 Haziran 1918'de Derbent, 2 Eylül 1918'de de Petrovsk (şimdiki Mahaçkala) limanlarını Sovyetlerden işgal etti. Bu arada Çeçen çete kuvvetleri de dağlardan inerek, Astrahan'a doğru çekilmekte olan Sovyetlerin elinden Temir-han Şura (şimdiki Buynaksk) kasabasını 3 Eylül 1918'de aldılar.

Ekim 1918'de Türk kuvvetleri Derbent ve Petrovsk limanlarını Biçerahov'dan aldılar ve Temir-han Şura merkez olmak üzere Kuzey Kafkasya Cumhuriyetini canlandırdılar. Ancak Ekim 1918 Mondros Mütarekesi gereğince

Türkler Kasım ve Aralık aylarında Kafkasya'dan çekildiler.

Bu arada Ukrayna merkez olmak üzere Güney Rusya'da General Denikin ordusu kurulmuştu. Sovyetlere karşı savaşta yenilen Denikin, güneye yöneldi ve Temir-han Şura'da bulunan Kuzey Kafkas hükümeti ile tezelden birleşmek ve böylece yeni kuvvet kazanmak istedi.

Ocak ve Şubat 1919'da Terek ilini ele geçiren General Denikin Mayıs 1919'da Dağıstan'ı da ele geçirdi. Bu arada, Kuzey Kafkas hükümeti, Denikin yönetimi ile barışçı birleşmeyi, kendisini feshetmek ve kuvvetlerini Denikin emrine vermek biçiminde gerçekleştirdi.

Mart 1920'de tüm Kuzey Kafkasya yeniden Sovyet yönetimine girdi.

14 Ekim 1920'de Kuzey Kafkasya halklarına özerklik verilmesi kararı alındı, karar uyarınca Kasım 1920'de Rusya SFSC'ne bağlı Dağlı ÖSSC ile Dağıstan ÖSSC kuruldu. Dolayısıyla bu iki özerk cumhuriyet, Ansiklopedide belirtildiği gibi Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin devamı değildiler.

20 Ocak 1921'de Dağlı ÖSSC içinde Çeçen, İnguş, Oset, Kabartay, Balkar ve Karaçay çevreleri (okrug) oluşturuldu.

Kendi isteği üzerine Kabartay çevresi, Dağlı ÖSSC'nden çıkarılarak, 1 Eylül 1921'de "Kabartay Özerk Bölgesi (oblast)" haline getirildi, yani bir üst yönetim kademesine (ilçeden ile) çıkarıldı.

16 Ocak 1922'de Balkar çevresi (okrug), Dağlı, ÖSSC'nden çıkarılarak, Kabartay Özerk Bölgesi ile birleştirildi ve böylece Kabartay-Balkar Özerk Bölgesi (oblast) oluşturuldu. Aynı biçimde Çeçen çevresi ile Karaçay Çevreleri ve Dağlı ÖSSC'nden ayrıldılar ve Çeçen Özerk Bölgesi ile Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi kuruldu (1922). 27 Temmuz 1922'de Kuban ili içinde Adige (-Çerkes) Özerk Bölgesi de kuruldu.

1924'te Oset ve İnguş çevrelerinden olu-

şan Dağlı ÖSSC'nin yerinde giderek İnguş ve Kuzey Oset Özerk Bölgeleri kuruldu.

Kuzey Kafkasya'daki özerk birimlerden ikisi 1934'te Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi adı altında bir araya geldiler.

5 Aralık 1936'da özerk bölgelerden bazıları özerk cumhuriyet haline getirildi. Bu yeni cumhuriyetler Kabartay-Balkar ÖSSC, Kuzey Osetya ÖSSC ve Çeçen-İnguş ÖSSC'dir.

Bu arada 12 Ocak 1922'de kurulan Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi (oblast), 26 Nisan 1926'da Karaçay Özerk Bölgesi (oblast) ve Çerkes Ulusal Çevresi (okrug) biçiminde ayrıldı. Çerkes Ulusal Çevresi 30 Mart 1928'de Çerkes Özerk Bölgesi (oblast) haline getirildi.

Sözkonusu ansiklopedi yazarları bu oluşturlardan habersizdirler.

Ansiklopedi şöyle demektedir: İkinci Dünya Savaşı'nda istilacı Alman ordusu ile işbirliği eden Çerkeslerin özerk yönetimlerine son verildi ve kendileri de Orta Asya ve Sibirya'ya sürüldüler. Stalin ölünce, 1953'te, Kabartay-Balkar ÖSSC, 1956'da da Karaçay-Çerkes Özerk Bölgesi kuruldu ve Çerkeslerin anayurtlarına dönmelerine izin verildi.

Bir halkın moralini bozucu biçimde verilen bu bilgilerin doğru olmadığı sizin tarafınızdan da bilinmektedir. Çerkesler istilacı Almanlarla işbirliği yapmadıkları gibi, özerk yönetimleri hiçbir zaman kaldırılmadı ve sürgüne de yollanmadılar.

Almanlarla işbirliği ettikleri gerekçesiyle Karaçaylar, Balkarlar, Çeçen ve İnguşlar (bu arada Kalmuklar, Kırım Tatarları ve Volga Almanları) sürgüne yollandılar. Bunlara ait özerk yönetimlerin kaldırılması ile Kuzey Kafkasya'da şu yönetimler kuruldu: Adige Özerk Bölgesi (oblast), Çerkes Özerk Bölgesi (oblast), Kabartay ÖSSC, Kuzey Osetya ÖSSC, Dağıstan ÖSSC.

1956'da sürgündeki Kuzey Kafkasyalı halklar (Çeçen, İnguş, Balkar, Karaçay) ile Kalmukların hakları iade edildi: 9 Ocak

1957'de Çeçen—İnguş ÖSSC kurulduğu gibi, Kabartay ÖSSC'ne Balkar adı eklenerek, 1944 öncesinde olduğu gibi Kabartay—Balkar ÖSSC yeniden oluşturuldu. Eski Karaçay ÖB (oblast) topraklarının, mevcut Çerkes ÖB (oblast) toprakları ile birleştirilmesi sonucu, 1926 öncesindeki gibi Karaçay—Çerkes Özerk Bölgesi (oblast) yeniden oluşturuldu.

Dolayısıyla Adige—Çerkeslere ilişkin olarak Büyük Larousse ansiklopedisinde verilen bilgiler son derece yanlış ve belki de kasıtlıdır.

Ansiklopedinin Çerkezler maddesinde, ayrıca Çerkeslerin bey soyu—Kabartaylar ve köle soyu—Adigeler biçiminde bölümlendirilmesi ile karşılaşılıyor, Buna göre "soylu olan Kabartaylar Adige değildir, soysuz olan Çerkesler Adigelerdir" dememiz gerekecektir. Oysa, Kabartay, etnik anlamda bir kabile adıdır ve Kabartaylar Adige olmakla kıvanç duyarlar.

Dolayısıyla Çerkeslere ve Kafkasya'ya ilişkin konuların ne denli bilgisiz ya da kasıtlı ellere geçmiş olduğu görülmektedir. Bundan sorumluluk duyan herkesin üzüntü duyması gerekmektedir.

Ayrıca Çerkeslerin—Adige denilen Çerkeslerin çocuklarını köle olarak sattıkları söylenmektedir.

Doğrusu, Çerkesler arasında, geçmişin

acı bir mirası olmak üzere kölelik kurumunun bulunduğu bir gerçektir. Ancak bu kurum, Çerkesleri kuşatan bütün toplumlarda da vardı. Tarihsel gelişim bakımından, bu bölge yeryüzünün gerikalmış bir köşesi idi. Buna bağlı olarak, Çerkeslerin esirleri ve kölelerini satması olgusu mevcuttu. Satılanlar, köle çocukları idi, söylenenin aksine Çerkesler kendi çocuklarını ve kızlarını asla satmazlardı.

Aslında başlık (vase) almanın kız (kadın) satma ile bir ilgisi yoktur. Bu durum, feodal toplumda evlenme geleneğinin aşılması gereken bir kurumu idi.

Ansiklopedide ayrıca, köle soylu Adigeler "Şapsih, Natuhay, Temirgöy, Besleney ve Hakuşiler"dir, soylu Kabartaylar da "Arit, Abzih, Bajdih, Man (mahan), Marşan ve Pisak" kabileleridir, denilmektedir.

Bilindiği gibi, Kabartaylar tek bir kabile olup yukarıda sayılan ve bir kısmı uydurma olan (Arit, Man (Mahan), Marşan ve Pisak) bu adların Kabartaylarla bir ilgisi yoktur. Abzih (doğrusu Abzah) ve Bajdih (doğrusu Bje-duğ) adları birer Adige kabilesini ifade etmektedir. Man ve Marşan ise Abhaz aile ve ünvan adlarıdır.

Lütfen bu gibi konularda ilgisiz kalmayınız. Ansiklopedi ve benzeri yayınların yöneticilerini uyarınız.

En derin saygılarımla.

ŞARKILARIMIZ ÜZERİNE

Thaytsikhu BEMIRZA

"Zararlı ot sayılır en güzel çiçek ekin tarlasında..."

Abazin Atasözü

"Nerede şarkılarımız?" Bu soruyu ortaya atan ben değilim. Bu soruyu Abazınlar'ın bir çoğu sormakta ve ben de onları destekleyerek soruya katılmaktayım. "Nerede şarkılarımız?"

Bu soruyu toplumsal sorun haline getirerek gazete sayfalarında tartışmaya açmak belki bir anlamda gereksizdir, denilebilir. Gazetelere konu edilmesi gereken çok daha önemli sorunlar vardır. Ancak, geçtiğimiz son bir kaç yıl içerisinde insanın yüreğini ağrıtan, etlerini lime lime sızlatan bazı şeyler ortaya çıkmaya başlamıştır ki bunları üzülmeye dinlemek olanak dışıdır. Bunlar acıdır, üzüntüdür.

Acını, üzüntünü başkasına açtığın zaman seninle paylaşacaktır belki, ancak hafiflettikleri oranda sana başka üzüntü bırakacaklardır.

Bütün bu sözleri söyleten, geçmiş, geleceği, şimdiki bir araya getirip bunları düşündürdüren bir olay oldu. Psij köyünün genç kızlarından Haçıkua Rima'nın yazdıkları... İşte onun ortaya attığı sorun;

"Ben Abazin toplumundanım, Abazince şarkıları ve besteleri seviyorum. Bu şarkıları her yerde duymak istiyorum. İstiyorum ancak, Abazin toplumunun bu tür şarkısı, ezgisi yoktur denmektedir. Bu konu üzerinde Thaytsikhu Bemirza'nın gazetede yazısını okudum. Her şey iyidir, hoştur, ancak, bırakın biz gençleri, büyüklerde bu şarkıları söylememektedir. Ben pañcar tarlasında bir grup kadınla birlikte çalıştım. Bu kadınlar öğle yemeğinden sonraki dinlencede toplanıp oturu-

yorlardı ve çok güzel halk şarkıları söylüyorlardı. Onları dinlemeyi çok seviyordum. Onların sesinin vadilerde, karşı yamaçlarda yankı veriş çok güzel oluyordu. Şarkı söyleyerek işlerini de zevkli hale getiriyorlardı. Bir defasında merakımı yenemeyerek onlara sordum; — Neden siz tek şarkı bile olsa Abazince söylemiyorsunuz? Yoksa bizim şarkılarımız yok mudur?

— Hayır bizim dilimizde söylenmiş şarkı yoktur.

Verdikleri yanıt buydu. Bu yanıt beni çok üzdü. Onların söylediği bütün şarkıların dilleri Kaberdeyce idi. O zamandan beri düşünürüm. Neden şarkılarımız halkımızın arasında yaşamamakta? Halk kendi dilinde şarkı söylemesini bilmiyor mu? Yoksa bu şarkıların yaygın olmaması, bu şarkılardan haberdar olmamasından mı kaynaklanmaktadır?

Açıkçası, ben de Abazince hiçbir şarkı bilmediğimi itiraf edeyim. Okulda öğretilen bir iki okul şarkısı ve marşları bilmekteyim. Çok sayıda şarkı öğrenmek isterdim.

Beni ve benim gibi birçok tanıdığımı üzen olay şudur; Televizyondan ilgi ile izlediğimiz konser programında Abazince bir tek şarkı yoktu. Neden? Bizim bestelerimiz yok mu? Müzik yapıtlarımızın bir derlemesi bulunması gerekmez mi? "Abazin Şarkı Akşamları" başlıklı programlar görmek isterdim. Böylece, şarkılarımızın, bestelerimizin bulunduğuna inanmak zevkine varmak isterdim.

Bundan böyle bu mektubuma yanıt olarak halk ezgileri derlemeleri ve konserleri beklemekteyim."

Bu genç kızın yazdıklarını okurken, ister istemez bu sorunu düşünmeye kendinizi kapıyorsunuz ve bu mektubu yanıtlamak zorunluluğunu duyuyorsunuz. Bu nedenle, şarkı ve bestelerimiz üzerine konuşmak istemekteyim.

Önce toplumumuzun şarkıları üzerine konuşalım; neden bu ezgilere "halk şarkıları" denmektedir? Bu tür şarkılar halkın malıdır. Anonim olmuştur. Bir zamanlar Abazin'lerin bu tür çokça şarkısı vardı... Ancak bugünkü yaşamımıza ulaşan şarkı sayısı çok azdır. Bunlardan unutulmadan ve sağlam şekilde kalanlar vardır. Örneğin "Kına Kızı Minat", "Fariz'in Şarkısı" ve daha başka birkaç günümüze ulaşmıştır. Geriye kalan, tamamı hatırlanmayan yarım şarkılar da bulunmaktadır. Burada bir soru çıkıyor karşımıza; az da olsa, bu şarkıları üreten bu halk, başka ezgiler veya melodiler vermemiş midir? Biz inanıyoruz ki, başka şarkılar da üretmiştir. Peki bu şarkılar şimdi nerelerdedir? Bu ilginç soruyu soran çok kişi bulunmaktadır ve yanıtını da sabırsızlıkla beklemektedir. Benim görüşüme göre bizden önceki çağlarda üretilen halk şarkıları ve ezgilerinin kaybolma nedeni, bu şarkıları bilen, bunları gelecek kuşaklara aktaracak olan yaşlıları, nine ve dedeleri aramayıp, onlardan bu değerli yapıtları derleyerek yazıya geçirmeyişimiz, bu şarkı ve ezgilerin kaybolmasının en önemli etkenidir. Yaşlılarımız bildikleri bu tür folklor zenginliklerini de birlikte götürerek dünyayı terketmektedirler. Biz bugün bile müzik kültürümüzün tarihini araştıran, inceleyen bir müzikologumuzu göremiyoruz. Böyle bir araştırmamız hâlâ yoktur. Bu aşamada şöyle sözler de duyulabilecektir; "Olmayan şeyin neyini araştırıcaksın." Bu sorunun yanıtı taktır; "Kına Kızı Minat", "Fariz'in Şarkısı", "Dzivaru" ve diğer çocuk oyunları ile ilgili şarkılarımız düşünülürse, Armonik'ten

dökülen o güzelim tatlı nağmelerimiz düşünülürse, geçmiş kuşakların başka yapıt vermedikleri nasıl savunulur?

Ben çocukluk yıllarımda Guum Lookit çayırlarında, yaşlı Kambiy Hasan'ın, Küçük Yinciğ köyündeki bir kızın bestelediği ilginç şarkıyı söyleyişini bugün bile anımsamaktayım. Şarkının öyküsü de çok ilginçti, ancak, o zamanlar bu şarkıyı yazıya geçiren kimse çıkmadı. Melodisi bugün bile yaşamaktadır. Bu makama kimi kişiler söz uydurarak farklı şarkılar üretmeye çalışmaktadırlar. Humara köyünden yaşlı Bic Mirza bugün bile ilginç halk şarkılarını unutmadan söyleyebilmektedir. Geçmiş çağlardaki savaş anılarından günümüze uzanan kahramanlık olaylarını anlatan şarkılar söylemektedir.

"Önde gidenimiz Bayrağımızdır,
Arkadan gelenimiz ok sadağımızdır"

diye başlamaktadır bu ilginç şarkılardan biri. Bu iki satırcığın bize anlatmak istediği cesaret ve kahramanlığın boyutlarını düşünebiliyor musunuz? Bu şarkının tamamı yeniden derlenerek yaşama geçirilirse kültürümüze nasıl bir zenginliğin ekleneceğini anlatmaya bilmem gerek var mıdır? Ancak, bunu araştırarak, derleyecek birini şu anda ufuklarda göremiyorum.

Guum Lookit halkından Arrağa Kuşuk'un bugüne dek bir grup şarkıyı unutmadığını bilmekteyim. Bir defasında onunla karşılaştığımızda bu şarkılardan söylemesi için ona yalvarmıştık. Yaşlı dede o gün bize şarkı söylemek istemedi. Bir akrabasının ölümü nedeni ile hâlâ yas tutmaktaydı. Ancak şarkılardan birinin öyküsünü anlattı. Bu öykü için halk bilimi araştırmacıları neler vermez, nelere katlanmazdı? diye düşündüm.

Bu şarkılar on'u yirmi'yi geçmese bile, tek şarkı olsa bile kaybolmamalıdır. Derlemek, düzenlemek ve yeniden halkın kültürüne kazandırmak gerekir onları.

Bırakın bu pek eski şarkıları, daha yakın

geçmişte, son savaş yıllarında, ellerinde tırpan, orak tutan kızlarımız, kadınlarımız, cep hede bulunan kardeşlerine, babalarına, nişanlı veya kocalarına, oğullarına dizdikleri, besteledikleri ağıtların, şarkıların ne kadar çok olduğunu ve bunların kaçının yazıya geçirildiğini bile bilememekteyiz. Bunları da derlemek gerekmektedir.

Çoğu kişi "Abazinlerin şarkısı yoktur" derler. Bunu kanıtlamak için de şarkı sözü karşılığı kullanılan "Vored" sözcüğünün bile Abazince olmadığı, Kaberdeyce'den alındığını gözümüze sokarcasına tekrarlarlar. Ancak, Abazince'de "Vored" karşılığı olan "Aşua: ezgi, beste" sözcüğünün bugün Aşıwa şivesinde yaşadığından bahsetmezler. Peki, Abazin'lerin şarkısı yoksa, bu sözcük neden bu dilde yaşayagelmektedir? Bu sözcük dilimizde yaşadığına göre, "Vored" sözcüğü dilimize girmeden önce de şarkı söylüyorduk. Şarkılarımız, bestelerimiz vardı diyebiliriz.

Sözümüzü, yazımızın başlangıcına döndürelim. Psij köyünden yazan genç kızımız Haçıkua Rima kendi açısından belki haklıdır. Köylerimizde Abazince şarkı söyleyenlerin sayısı azdır. Peki neden? Çağdaş şarkılarımız da yok mu? Hayır, hayır! Çağımızda üretilen pek çok şarkımız vardır. Şarkılarımız Tsykua Basarby, Şarmat Muharby, Kiyşmahua Hamzat, K'uac Abrez-Zavur ve diğerlerinin pek çok şarkısı vardır. Son yıllarda şarkılarımız derlenerek notaları ile birlikte kitap halinde üç ayrı ciltte yayımlanmıştır. Radyo-televizyon programlarında da sık sık bu şarkılara yer verilmektedir. Baştan haklı gibi görünen Haçıkua Rima bu noktada yanılıya düşmektedir. Abazin şarkılarını az da olsa duymaması olanaksızdır. Olayın aslı, sorunun kökeni başka yerde aranmalıdır. Şöyle ki; yeni yetişen çocuklarımıza, şarkıları sevdirmekle görevli olan okullarımızda, Abazince olarak şarkı öğretim ve söyletme programları çok azdır. Bu körpe dimaglara kendi dili ile şarkı söyletmenin tam zamanıdır. Bu çağda, kendi şarkıları bu çocuklara

öğretilip sevdirebilir. Bu çağ geçtikten sonra, büyüdüleri zaman, bu şarkıları öğrenmeleri zorlaşmaktadır. Bu kültüre uzak kalmaktadırlar. Böylece güzel sesli kız ve erkek çocuklarımız büyüdükçe öz dillerinde söylenen şarkılara uzaklaşmakta ve yabancılaşmaktadırlar. Bu nedenle çağdaş, yeni üretilen şarkılarımız bile yeterince öğrenilememekte ve söylenmemektedir. Giderek bu şarkıları söyleyenlere de az rastlanır olmaktadır. Radyolarda, kulüplerde de bu güzel ve yeni şarkılarımızın söylenmesi azalır, ta yürekten duyularak dinlenemezse, ilgi de giderek azalacaktır. Bu nedendir ki, şarkılarımız kulüp binalarından çıkarak, kırlara dalga dalga yayılmamakta, evlere girememekte, ocak başlarında söylenememektedir. Kısacası şarkılarımızın sesini ülkeyi kaplayacak şekilde yükseltmedik. Bunun sonucu doğan durum, yazımızın başında açıkça anlaşılmaktadır. Bu konuda radyo dinleyicilerinin sözlerine de hak vermek gerekmektedir. Yeni bir şarkı yayına girerken, öncelikle bunu dinleyiciye ve halka benimsetmek, öğretmek için önce sözlerinden başlayarak ezberletmek, daha sonra ezgisini öğretmek gerekmektedir. Bu ise radyomuzda yapılmamaktadır. Bu konuda bu yöntemi uygulayan, birliğimizdeki diğer cumhuriyetlerin radyolarından örnekler almamız gerekmektedir.

Öte yandan -ne kadar şarkı yazarsan yaz- şarkı ezgileri, makamları halka yakın değilse, bu şarkıları halka öğretmek, halka maletmek olanak dışıdır. Yeni şarkılarımızdan bazıları bu türdendir. Şarkı sözü yazarlarımızın, bestecilerimizin bu noktayı gözden uzak tutmama-ları gerekmektedir.

"Saygıdeğer Yayın Kurulu Üyeleri,

Bu yazdığım naçiz sözlerimden Kiyşmahua Hamzat ve Thaytsıkhu Bemirza'yı haberdar etmenizi dilerim.

Yeni Abazin şarkılarının güfteleri ve notaları gazete sayfalarında yerini aldıkça sevinç yaratmaktadır. Ancak. 24 Mart 1972 tarihli

(Alaşara) gazetesinde yayımlanan (Çiçek) şarkısı bu yazıyı yazmama beni zorlamıştır. Doğrudur, şarkıda anlatılan kıza benzer kızlar vardır. Bunu herkes böyle kabul edebilir. Ancak, bu yapıdaki bir kız için neden bu şarkı bestelendi? Toplumumuzda iyi kızlar da yok mu? Şarkı dinlendiğinde, orada sözü edilen kıza gıpta edilmeli, örnek alınmalı diye düşünüyorum. Bu şarkıyı, gazetede yayınlanmadan önce radyoda da dinlemiş ve çok üzülmiştim. Neden Abazın kızını anlatan şarkı böyle olsun? Bu, genç kızları küçük düşüren şarkıda anlatılan gibi midir bütün kızlarımız? Yalnız ben değil, herkes karşı çıkmakta bu şarkıya, ancak, herkes bunu size yazarak bildirmemektedir. Abazın kızının böyle yerilmesini hoş karşılamıyor kimse. Kızlarımız böyle şarkılar istemiyor. Abazın kızının pek çok güzel özelliği de vardır. Neden bu özellikler şarkılarda işlenmiyor. Bu tür şarkılar bestelendiğinde, kızlarımıza moral destek olacak, onlara yol gösterecektir. Kızlarımız bu tür şarkılar beklemektedir. (Çiçek) adlı şarkıda anlatılanlar gibi tanımları, biz Abazın kızlarının bu anlatıma benzediğimizi hiç bir zaman kabul etmiyoruz.

Psij köyünden yazan Ğuk'e L."

Sayın Okuyucu Ğuk'e L.'nin yazdıkları büyük olay yaratmıştır. Yazış biçiminden bu görüşü başkalarının da paylaştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle yanlış anlamadan kaynaklanan bu sorunu aydınlatmak gerekmektedir. Bu şarkıdaki sözlerin yazarı ben olduğuma göre, bu mektubun yanıtını da benim vermem gerekmektedir.

Öncelikle şunu açıklayayım: Bu şiiri yazdığım da, daha sonra bir şarkıya güfte olacağını ve şarkı olarak söyleneceğini hiç düşünmemiştim. Kıyşmahua Hamzat şiiri beğenip ona ezgi yazmış, bir makama sokmuş. Aslında şarkıların çoğunun doğuşu böyledir. Kompozitör, beğendiği bir şiiri okuyunca, ona uygun ezgileri notaya geçirerek bu şiiri şarkı haline getirmektedir. (Çiçek) şarkısı da böyle

doğmuştur. Melodiye kavuşan şiir kanat takmakta, ikinci kez doğmakta ve uçup halka karışmakta, halkın malı olmaktadır. Şarkının değerini belirleyen yine halktır. Halkın beğenisini kazanır ise çok yaşamaktadır. Eleştiriye konu olan (Çiçek) şarkısı, çalışanların, öğrencilerin ve başka grupların ısrarlı istekleri üzerine kaç kez radyodan yayınlanmıştır. O halde bu şarkıyı beğenenler de çoktur.

Öte yandan: Ğuk'e L. mektubunda "Doğrudur, şarkıda anlatılan kıza benzer kızlar da vardır, bunu herkes böylece kabul edebilir. Ancak, bu yapıdaki bir kız için neden bu şarkı bestelendi? Toplumumuzda iyi kızlar da yok mu?" demektedir. Sayın Ğuk'e L., böyle kızların bulunduğunu siz de kabul etmektesiniz.

Delikanlılarda olduğu gibi kızlar arasında da, kibirli, kendini beğenmiş, burnu havada, kimseyi beğenmeyen kızların bulunduğunu siz de kabul etmektesiniz. Tembeli, dedikodusu, kıskırtıcısı vardır. Bunlar fizik olarak en güzel olabilirler. Yazının görevi, şiirin görevi, bu tür kişilerin hatalarını yüzlerine vurarak onlara doğru yolu göstermektir. (Çiçek) şarkısının da amacı bu idi. Ancak, şarkının anlattığı kıza kendinize örnek alın diye bir şey söylenmemektedir. Tam tersi söylenmektedir. "Bu ukalâ kıza örnek almayın" denmektedir. Siz, şiirin anlamını bir bütün olarak, sonuna kadar dinleyip, değerlendirmeden öfkeye kapıldınız. Halkın dili zengindir. Halkın akli derin bir kuyudur ki dibini bulamazsınız. Halkın öz deyişleri, atasözleri, darbimeselle, şiirin anlamlı benzetmeleri çoktur. Şiiri yazarken, halkın bu gümüş değerinde ve parıltısındaki deyişlerini kullanma olanağı bulunursa, ortaya çıkan yapıt daha bir güzel olmaktadır. daha bir anlam kazanmaktadır. Şiir güçlenmektedir. (Çiçek) dizelerini yazarken de halkın bu güzel deyişlerinden birisinin son iki dizesini dile getirmeye çalıştım.

Zararlı ot sayılır en güzel çiçek!
Ekin tarlasında...

Şimdi; insanoğlunun yaşamını sağlayan,

her gün sofrasından eksilmeyen kutsal ekmeğin kaynağı olan buğday tarlasında, buğday başakları arasında çokça çiçek yetiştiğini düşünün. Bu çiçekleri yolup buğdayı temizlemek gerekli mi, değil mi? Daha başka bir deyişle; ekmek mi? çiçek mi? Elbette ekme! Aç insan çiçekle doyar mı? Bu nedenle ekinin içine karışan, güzel olsun, kötü, çirkin olsun, yabancı bitkiler zararlı sayılıp ayıklanmaktadır. Bu şiirimde; toplum sorunlarını endine sorun edinmiş, çalışkan, üretken, değerli kızlarımızı buğday gibi nitelendirdim. Zararlı ot saydıklarım ise, görünüşte güzel, burnu havada, çalışkan, üreten, dolayısı ile kendisi gibi süslenemeyen akranlarını hor gören, kendini beğenmiş kızlardır. Bunların yüzleri çok güzel, elleri yumuşacık, saçları ipek ışıltılı olabilir. Pahalı giysiler vardır üzerinde, değerli takılarla süslenmiştir. Ama, bu tipler yaşamını kendi gücüne dayanarak sürdürmez. Toplumsal konu ve sorunlardan uzaktır. Asalak bir biçimde yaşamaktadır. Ailesinin çalışan bireylerini sömürmektedir. Böyle iken de akranlarını kü-

çümsemektedir. Şimdi soralım; bu tür bir çiçek insanı mutlu eder mi?

Ğuk'e L. şunları da yazmaktadır. "Adlarına şarkı yazılacak iyi kızlarımız yok mudur?" Olmaz mı? Böyle kızlarımız pek çoktur. Onlar için yazılan şarkılarımız dillerden düşmemektedir. "Aydınlığım", "Çok Uzaktasın", "Gözün Aydın Olsun" vebenzeri bir hayli şarkı vardır. Bu şarkılar gazetelerde yayınlanmış, kitap ve koleksiyonlara girmiştir. Sık sık radyolardan okunmakta ve halk tarafından da bilinmektedir. Kızlarımızın güzelliğini, çalışkanlığını, erdemini, saygınlığını şarkı yapıp söylemek isteyen için, söylenecek, çok şey vardır. Ancak kızlarımıza yakışmayan, bazı durum ve davranışları olduğu zaman, bunu dostça ve açıkça yüzlerine söyleyip, onları iyiye, güzele yönltecek şarkılara da gereksinim vardır. Bu şarkıları dinlemek zararlı değildir. Taşlama türü şarkısı olan tek toplum biz değiliz. Dünya topluluklarının hepsinin bu tür şarkıları vardır.

Çeviren: Yismeyl ÖZDEMİR

BİR POLEMİĞE ÖNSÖZ

Zaman zaman belirli adetlerin eleştirildiği, bu adetlerin kalkmasının ya da en azından değişmesinin gerektiği söylenmektedir. Kimi adetlerin (kaçınma adetleri, bazı eğlence biçimleri, vb.) artık "günümüz" koşullarına uymadığı, "çağdaş" olmadığı söylenirken, (başlık parası, düğünlerde içki içilmesi gibi) kimi adetlerin de toplumsal yaşama zararlı olduğu, vb. iddia edilmektedir. Aslında hemen her toplumda ve hemen her çağda böyle düşüncelerin olması, kültürün belirli öğelerinin bizzat o kültürü yaşayan ve yaşatan insanlar tarafından eleştirilmesi son derece doğal; aksi takdirde kültürel değişimin olanaksızlığı söz konusu olurdu. Fakat önemli olan belirli kültürel öğelerin değişmesi değil, niçin ve nasıl değişmesi gerektiği.

Aşağıda çevirdiğimiz makaleler bu konuda üç antropolog/etnolog arasında kaçınma adetleri bağlamında yürütülen bir polemik. Bu polemik iki temel soru etrafında yoğunlaşıyor: 1) kültürün öğeleri (adetler, görgü kuralları, vb.) hakkında değer yargısında bulunabilmemizi sağlayacak genel ölçütler var mıdır, varsa bu ölçütler nelerdir? 2) özel olarak -eğer varsa- bu ölçütleri kaçınma adetlerine nasıl uygulayabiliriz?

Smirnova ve Pershits'e göre böyle ölçütler vardır: Sosyo-ekonomik sistemler teorisi, toplumsal-tarihsel ilerleme süreci içindeki konumlarına göre kültürel olgular üzerine değer yargısında bulunmamızı mümkün kılmaktadır. Bu paradigmadan yola çıkan yazarlar, her kültürün toplumun varoluşunu sağlayan kendine yeterli bir sistem olduğu ve her toplumun özgül bir gelişim çizgisine sahip olduğunu ve bu

E. Taymaz

nedenlerle de hiçbir kültürel öğe üzerine değer yargısında bulunulamayacağını öne süren kültürel görecelilik akımlarını eleştirmektedir. Örneğin, kültürel göreceliliğe göre bazı toplumlarda yaşlıların ölüme terkedilmeleri (ki Nart mitolojisinde de bu konuda çeşitli efsaneler vardır) adeti üzerine değer yargısında bulunulamayacağı, bunun da tamamen yanlış olduğu öne sürülmektedir.

Bgazhnokov ise ölçütler konusunda çok açık olmamakla birlikte Smirnova ve Pershits'in bahsettiği ölçütleri genel olarak kabul eder görünmekte, fakat bu ölçütlerin kavramsallaştırılması ve somuta uygulanış biçimlerini eleştirmektedir. Ona göre Smirnova ve Pershits toplumsal-tarihsel gelişimin "temel" parametrelerine uygulanabilecek ölçütleri gelişimin "temel-olmayan" (kaçınma adeti gibi) parametrelerini de kapsayacak şekilde düşünmektedir. Aynı zamanda, somut-etnik, somut-toplumsal, somut-tarihsel yapılanmalar tarihsel gelişimin eşitsizliği ile karıştırılmaktadır. Sonuç: Bu ilkenin (toplumsal-düzen ölçütünün) "aşırı doğrusal bir şekilde" yorumlanması. Bgazhnokov'a göre tarihsel gelişim bütünsel olmakla birlikte kültürün belirli öğeleri toplumsal-tarihsel gelişim sürecindeki aşamalardan bağımsızdır; örneğin Adigeler'de kaçınma adetleri ataerki, ön feodalizm döneminde olduğu halde bu aşamadaki bazı toplumlarda bu adetlerin izine rastlanmamaktadır. Bu nedenle "toplumsal olarak en gelişmiş halkların kültürlerine yabancı kültürel öğeler" olumsuz olarak değerlendirilemez. Ayrıca (toplumsal gelişimin sürekliliğinden dolayı) belirli kültürel öğelerin daha önceki gelişim aşamalarında oluşması da böyle bir değerlendirmeyi haklı kılmaz. Kaçınma adetlerinin konumuna gelince,

Smirnova ve Pershits bu adetlerin konumunu olumsuz değerlendirmektedir. Çünkü, onlara göre, bu adetler hem aile ve klan içinde kadınların ve gençlerin bağımlı/ezilen konumlarının sembolü ve destekleyicisidir, hem de gelinleri küçük düşürücüdür, yaşamlarını karmaşıktırmaktadır. Bu nedenlerle bu adetler günümüzdeki toplumsal norm sistemine uymamakta ve bir an önce kaldırılmaları gerekmektedir. (Bununla birlikte kaçınma adetleri kan davası veya zorla kız kaçırma gibi adetlere de benzer memekte, bu nedenle yasa ile değil ahlak ile kontrol edilen davranışlar alanına girmektedir.)

Bgazhnokov, kaçınma kurallarının ne kökeninin, ne de şimdiki işlevinin ailedeki (ve klandaki) kadın ve genç üyelerin bağımlı konumlarıyla bir ilişkisinin olmadığını söylemekte ve kanıt olarak bu adetlerin karşılıklı olmasını, belirli bir dönem sonra bu adetin devam ettirilmemesi konusunda insiyatifin yaşlılardan gelmesini ve gerek kadınların/gençlerin, gerekse yaşlıların gözünde bu kuralların karşılıklı saygı ifadesi olarak görülmesini göstermektedir. Bgazhnokov, günümüzde belirli bir düzeyde varlığını sürdürdüğü için kaçınma adetlerini Adigelerin geleneksel-yerel kültürünün biçimlerinden biri olarak sınıflamaktadır.

Toplumsal yaşamı düzenleyen belirli kurallar varolduğu sürece (ki toplumsal olarak yaşamaya devam ettiğimiz sürece bu tip kurallar varolacaktır) belirli adetler üzerine farklı değerlendirmelerin yapılması kaçınılmaz görünmüyor. Fakat önemli olan bu değerlendirmelerin toplumsal yaşamın özgül gerçeklerinin gözönüne alınarak yapılması. Bu polemğin de bu anlamda ilginç ve yararlı olduğuna inanıyoruz.

Ia.S. Smirnova Kuzey Kafkasya halklarının kültürleri ile ilgili çeşitli çalışmaları ile tanınıyor. Bu çalışmaların bir kısmı yabancı dillerde de yayımlandı. Çalışmaları özellikle kaçınma adetleri, evlilik törenleri, aile-içi ilişkiler, vb. konularda yoğun. Abhazlar arasında uzun ömürlülük ile ilgili makalesi "Abhas Ailesinde Yaşlıların Rol ve Konumları: Uzun Ömürlülükte Yaşlı-Sevme (gerentophilic) Faktörü Üzerine" Türkçeye çevrildi. Ayrıca kaçınma adetleri ile ilgili uzun ve en önemli makalesini de çevirmeyi düşünüyoruz.

B.Kı .Bgazhnokov da Adige kültürü ile ilgili çeşitli bilimsel çalışmalar yapıyor. Bu polemığe konu olan Adige Görgüsü isimli kitabı Nalçık'ta 1978'de yayımlandı. Ayrıca Adige görgü kurallarında mekansal-davranışlar ile ilgili bir makalesi de Türkçeye çevrilmiş durumda. * (KAFDAĞI, Sayı 6-7, s. 38-51)

(*) Bgazhnokov'un Smirnova ve Pershits'e cevabı gelecek sayıda yayımlanacaktır.

Kaçınma Kuralı: Sosyo Ekonomik Evrim mi, "Ahlaki Tarafsızlık" mı ?

Son 15-20 yıldır Sovyet etnoğrafi yazınında kaçınma adetleri üzerine artan bir ilgi görülmektedir. Bu adetler, Kafkasya, Orta Asya, Güney Sibirya ve ülkemizin diğer tarihsel etnoğrafik bölgelerindeki halklarda incelenmektedir. Çeşitli makaleler veya monografi bölümleri bu konuya ayrılmıştır. Bu çalışmalar çeşitli özelliktedirler. Bazıları sadece adet sistemini incelerken bazıları da adetlerin kökenleri ve işlevlerini de araştırmaktadır. Kaçınma kuralının kökeni üzerine görüşler de farklıdır. Belki de bu konu üzerine bütün etnoğrafik yayınlarda yakın zamana kadar ortak olan tek şey, kaçınma kuralının, Çarlık Rusya'sının o zamanki geri kalmış etnik sınırlarında yaşayan halkların kültürlerinde geçmişin istenmeyen kalıntıları olduğu ve tedrici olarak yok olduğu görüşüydü.¹

Günümüzde bu durum bir dereceye kadar değişmiştir. Şimdiki döneme özgü karma disiplinlerin gelişimi, etnoğrafi ve psikolojinin kesişim noktasında dilbilim ile birleşmiş yeni bir akımı ortaya çıkarmıştır.² Yaklaşık olarak 1960'ların ikinci yarısından itibaren bu alan Batı kültürel/sosyal antropolojisinde sık sık davranışsal antropoloji olarak tanımlanırken, ülkemizde de "iletişim/sel/ etnoğrafi" terimi bu veya benzeri bir alan için önerilmiştir. Bir ulusal kültürün ayırdedici özelliklerinin incelenmesi doğrultusunda ilk denemelerin yapıldığı bu yeni karma disiplinin çerçevesinde, eşlerden biri ile (diğer eşin) akrabaları arasında kaçınma adeti (ki bu adet Kuzey Kafkasya'daki Adige halkları arasında hala yaşa-

maktadır) üzerine yeni bir bakış açısı geliştirilmiştir. "Adigelerin kendileri bu adet için geleneksel cevaptan fazla bir açıklama verememektedirler; arat khabzer: 'bu (eski) bir adettir'. Ve, onların kavradığı gibi, adetin anlamı karşılıklı saygı ve hürmettir. Bu nokta, özellikle kültürün bu parçasının ahlaki yanısıra kendisi, genellikle Avrupa, kültürü açısından olumsuz bir tavır takınan akademisyenler tarafından unutulmamalıdır." Adige görgüsü üzerine (kaçınma adetleri üzerine bütün bilgiler dahil iletişimsel davranıştaki yasaklar üzerine bir bölüm içeren) yeni basılmış bir kitaptan yapılan bu alıntıya çeşitli vesilelerle döneceğiz.³ Bu nedenle, bu alıntıyı hatırlamamızda tutalım.

Alıntının gösterdiği gibi, kitabın yazarı, kaçınma adetleri ve dünya genelindeki teorik etnoğrafideki çağdaş akımlar üzerine geniş bir bilgiye sahiptir. Bu makalenin yazarlarından biri /Ia.S.Smirnova/ Kuzey Kafkasya halkları arasında kaçınma kuralı, diğeri de etnolojik düşünün gelişimi üzerine çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu nedenle, yazarlar kaçınma kuralının değer ölçütü açısından tartışılması doğrultusunda güçlerini birleştirmeyi uygun görmüşlerdir. Şimdi, öncelikle kaçınma kuralını, daha sonra da onu değerlendirmek için /kullanılabilecek/ ölçütü tartışalım.

Yakın zamana kadar karma bir ataerkil feodal sistemde yaşamış ve ataerkil klan yaşama biçimlerini devam ettirmiş, pek çok diğer halklarda olduğu gibi⁴ Kuzey Kafkasya halk-

larında da kaçınma kuralının dört alt sistemi tipiktir. Bunların ikisi, eşler arasındaki ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkileri kısıtlamaktadır. Bu makalenin amacı kendimizi sadece son iki alt sistemin incelenmesi ile sınırlamamıza olanak vermektedir; diğer alt-sistemler sadece karşılaştırma amacı ile ele alınacaktır.

Şimdi geleneksel yasakların (tabuların) içeriğini kısaca tekrarlayalım. Evlilikten sonra belirli bir süre (genellikle yıllarca) gelin yaşlı nesillerden akrabalarıyla, özellikle kocasının babası veya dedesi ile ilişki kurmayacaktır. Onlarla beraber olması, onlara bakması, onlarla veya onlar varken konuşması (evde veya dışarıda) yasaklanmıştır. Belirli bir süre geçtikten, kayınpeder gelinine kaçınmasının gerekmediğini bildirdikten ve gelin bunu kabul ettikten sonra (gelin saygı gereği bu isteği ilk seferde kabul etmez) bile, iletişim en açık zorunlu ilişkilerde (örneğin kayınpederin sorularına cevap vermek) kısıtlı olarak devam eder. Gelin ve kayınpederler arasındaki kaçınma kuralı daha az belirgindir. Ve ev işlerini beraber yaptıkları kayınpeder ve görümceleri ile (olan ilişkilerde) daha da azdır. Fakat son durumda bile, yasakların kalkışı kayınpederin özel önerisi ile gerçekleşir. Daha genç kayınlarla olan kaçınma adeti sadece bu akrabaların gerçek isimlerinin kullanılmaması biçiminde ifade edilir (ki bu kural kocanın bütün akrabaları ve gelinin kendisini de kapsar). Hepsi birbirleri için keyfi bir şekilde verilmiş isimleri veya takma isimlerini kullanırlar. Damatlar belirli bir süre için, eşinin yaşlı akrabalarından, özellikle ebeveynlerinden kaçınır. Bu durumda kaçınma kuralının kalkışına ancak bu yöndeki özel bir öneriden sonra izin verilir. Bütün bu yasaklar Kuzey Kafkasya tarihsel-etnoğrafik bölgesindeki değişik halklar arasında temelde aynıdır. Farklılıklar genellikle kaçınma kuralının süresinde ve bazı somut biçimlenişlerinde görülür. (Örneğin bazı durumlarda görünmek tamamen yasakken, kimilerinde yüze bakmak, başkalarında konuşmak, vb. yasaktır.) Kısıtlamalar Adige halklarında en

güçlüdür. (Adigeler arasında da batı-Adigeleri arasında en sıklıkla.) Bu adetler Çeçenler arasında en zayıftır.⁵

Gerçekte çok çeşitli teoriler olmasına rağmen dört temel teori bu tip kaçınma adetlerinin kökenini açıklamak için önerilmiştir. Bu teorilerin kimisinde bu adetlerin genetik (ve kısmen işlevsel) mekanizmaları kendine-yeterli kabul edilirken, diğerlerinde adetler birbirleriyle ilişkili ve karşılıklı tamamlayıcı olarak görülmektedir. İlk üç teori A.N. Maksimov ve daha sonra N.A. Kisliakov tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Dördüncü teori Maksimov tarafından zımni olarak incelenmiş ve Kisliakov tarafından geliştirilmiştir.⁶ B.Kh. Bgzhnokov'un vurguladığı bu son teoridir ve bunun nedenini aşağıda göreceğiz. Şimdi, çok kısa da olsa, bu teorileri hatırlayalım.

J. Lubbock'un geliştirdiği ilk teori kaçınma kuralını, bir zamanlar evrensel olduğu kabul edilen, cebri kız kaçırma ile birleştirir. Aile ve klan içindeki kısıtlamalar evliliğin zora dayalı biçimine bir tepkiydi. Bu teorinin kendi içindeki çelişkili doğasını göstermeye gerek yok, günümüzde genel olarak kabul edilmiştir ki, zorla evlenme ne normal ne de yaygın bir evlenme biçimidir.

Bir zamanlar J.G. Frazer, A. Crowley, N.N. Kharuzin, M.M. Kovalevski, L.Ia.Shternberg ve kısmen M.O. Kosven gibi tanınmış antropologların desteğini kazanmış ikinci teori, kaçınma kuralını, grup evliliğinden bireysel evliliğe geçişte artık kabul edilemeyecek cinsel ilişkileri engellemede kısıtlayıcı bir mekanizma olarak görür. Grup evliliği nosyonu, yorumu değişmiş olsa bile,⁷ akademisyenler arasında hâlâ güçlü bir konuma sahiptir. Fakat bu sorunda bu nosyon geçerli değildir. Yazıda birden çok belirtildiği gibi bu teori farklı cinsiyetteki kayınlar arasında kaçınma kuralını açıklayabilir, fakat aynı cinsiyetten olanları açıklayamaz. Buna ek olarak, bu teori en çok yaşlı akrabalarından kaçınmasının nedenini açıklamakta iflas etmektedir, halbuki mantık-

sal olarak, istenmeyen cinsel ilişkileri engelleme mekanizmasının özellikle aynı yaş grubundan bireyler üzerine yoğunlaşması gerekirdi.

E.B. Tylor tarafından önerilen üçüncü teori kaçınma kuralını anaerkillikten ataerkilliğe geçiş süreci dönemindeki adetlerin bir kalıntısı olarak görür. Bu yaşlılar, yani geleneklerin ana muhafızları tarafından yeni evlilerin eski anaerkil (veya belki de avunculocal) geleneği çiğnemelerinin bir çeşit sembolik "tanınmaması" dır.

Tylor'un teorisi sadece eşler ve yaşlı akrabaları arasındaki kaçınma kuralının kökenini değil, aynı zamanda eşlerin, yaşlılar (ve yabancılar) karşısında /birbirlerinden/ kaçınmalarını ve ebeveynler ve çocuklar arasındaki (yine yaşlılar ve yabancılar önünde) kaçınmayı da açıklamaktadır. Evrimci düşüncenin pek çok ürününe karşı şüpheci olan Maksimov bu teoriyi ciddi bir şekilde incelemeye değer olarak görmüştür. Kosven (Kisliakov gibi) bu teoride kaçınma kuralının kökeni için temel mekanizmayı görmüştür. Bu teori, bu makalenin yazarlarına da en geçerli teori olarak görünmektedir.⁸ Bu bağlamda yazarlardan biri /Ia. S. Simirnova/ geleneksel evlilik tiplerinin kalıntısı olarak kaçınma kuralının genişlemiş ve uzun süreli kalıcılığını, yeni işlevsel içeriği açısından açıklamaya çalışmıştır. Kaçınma kuralının bütün alt sistemleri bu geleneklerin genel sisteminin organik bir parçası olmuştur ve bu sistem (ailedeki genç üyelerin bağımlı ve aşağı konumlarının sembolik bir hatırlatıcısı /olan/), ataerkil şeriat kuralları sisteminin bir unsuru /compenent/ haline gelmiştir.⁹ Kaçınma adetinin işlevinin bu açıklaması, çatışmaya yol açacak durumlardan kaçınma amacı olduğunu öne süren A. Radcliffe-Brown'un görüşleri ile bir anlamda uyumaktadır.¹⁰

Daha önceki bazı teorilere tamamlayıcı olarak geliştirilen dördüncü teori psikolojik /açıklama/ olarak alınabilir. Maksimov ve Kisliakov'un inandığı gibi, (bu teoriye göre) kaçınma kuralının kökenleri, sadece evlenme

tiplerindeki değişimlerde değil, aynı zamanda, evlilik ile akraba olan fakat /aslında/ birbirlerine yabancı olan insanların duyduğu utanç, kaçınma ve çekingenlikte yatmaktadır. B.Kh. Bgazhnakov, kaçınma kuralının kökeni konusunda, bu psikolojik açıklamaya - ikinci teori ile (ve üçüncü teori ile üstü kapalı şekilde) birleştirerek - kilit bir rol yüklemiştir. "Toplumsal gelişimde iki evrensel eğilim çatışmaya başlar: Bir yanda grup evliliğinden bireysel evliliğe geçiş, ve öte yanda mütevazilik, utanç, saygı ve bu tipteki ahlaki duyguların ayrıntılı modelleri. Bu iki eğilimin kesiştiği yerde ilkel nezaketin ifade biçimi olarak ve grup evliliğine ve anaerkil aileye tepki olarak kaçınma kuralı ortaya çıkar. İlk eğilimin özellikle güçlü olduğu yerde kaçınma adetleri olarak isimlendirilen tevazu ve karşılıklı saygının özel, aşırı gösteriliş biçimleri oluşur. Bu bağlamda 'Eğer yanlış düşünmüyorsak, yasak /tabu/ nosyonu vicdanın doğası ve anlaşılmasına ışık tutar.' diye yazan Freud'u hatırlamak yardımcı olur."¹¹ Böylece kaçınma kuralı, bir yanda geçmişin kalıntısı iken öte yanda da sadece kötü olmayan bir kalıntı değil, aynı zamanda da karşılıklı saygı ve tevazunun ayrıntılı bir modelidir. Ek olarak vicdan duygusu ile de bağlantılıdır. Bu aynı yasakların işlevsel tezi, daha önce önerilenlerin tam tersini kanıtlamaktadır ve ("kültürün bu parçasının ahlaki yanı üzerine, kendi, genellikle Avrupa, kültürü açısından olumsuz bir tavır takınmayanlar için) kaçınma kuralının kalıntı halindeki varlığı, bu koşullarda, kınama ve endişe yaratmalıdır.

Burada hem kaçınma kuralının ahlaki yanını, hem de onun değerlendirilmesi için olası ölçütler sorunuyla karşılaşıyoruz.

Başlangıç olarak, fenomenolojinin temel önermesini ("öznesiz nesne yoktur") kullanmaya ve sorunu kendi gözlemlerimizle değil, yerli Adigelerin, Osetlerin, Karacayların, vb. gözüyle görmeye çalışacağız. 1930'ların başlarında Adige A. Namitok, eşler arasındaki ka-

çınma kuralının öğelerinden birini açıklarken eşine ismi ile hitap etmeyi kadının "hayal /bile/ etmediğini, kocasının "buna değer bile görmediğini" yazar.¹² Aynı dönemde (Karacaylı takma ismi ile yazan) Karacay I. Khubiev¹³ ile I. Tambiev¹⁴ kaçınma kuralını, kadının eşit haklara sahip olmaması ile ilişkili görmüşlerdir. 1940'ların başlarında Oset S.D. Kulev, gelin ve kayınpeder arasındaki kaçınma adetinin "önemini ve geçerliliğini red etti ve zararlı" buldu.¹⁵ 1950'lerin başlarında Adige yazar A. Evtykh, ebeveynlerin çocukların yaşlarını tutmadıklarını, çünkü çocukların "bir birey olarak görülmediği" şeklinde bir hipotez bile önermiştir.¹⁶ Bilindiği gibi bu

ifadelerin bazıları bilimsel kesinlikten uzaktır. Fakat bununla birlikte 40-50 yıl önce bile Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarının bütün üyelerinin kaçınma adetini tamamen nezaket, alçak gönüllülük ve karşılıklı saygı olarak kabul etmediklerini açıkça göstermektedir. Bu liste daha da uzatılabilirdi, fakat bizce bireysel ifadeler toplumsal istatistik veriler kadar önemli değildir.

1973-74'te Kabartay-Balkar ve Kuzey Osetya Araştırma Enstitüleri, kaçınma adetlerine karşı tutum üzerine özel bir soru da içeren bir etnososyolojik çalışma yaptılar. Sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kaçınma Adetine Karşı Tutum
(Ankete Katılanların Yüzdesi Olarak)*

	/Kaçınma Adetleri/ yerine getirilmeli		Kısmen yerine getirilmeli		Yerine getirilmemeli	
	Kent	Köy	Kent	Köy	Kent	Köy
Kabartaylar	15.0	24.4	8.8	6.7	71.7	67.9
Balkarlar	20.0	33.2	7.4	7.1	67.9	59.8
Osetler	9.3	20.1	10.9	7.3	75.3	68.1

Sonuç olarak kentlerde yaşayanların 2/3-3/4'ü ve kırlarda yaşayanların yaklaşık 2/3'ü kaçınma kuralına açıkça karşıdır ve sadece /nüfusun/ 1/10-1/3'ü istenilir (makbul) -ahlaki, yük değil, vb.- olarak kabul etmiştir. Yaş gruplarına göre veriler ilginçtir. Köylerde yaşayan 20-24 yaş grubunda Kabartey ve Balkarların % 70,8'i ve Osetlerin % 90'ı olumsuz tutuma sahiptir. Aynı tutum 60 ve daha büyük yaş grubunda biraz daha düşük olmasına rağmen Kabartey ve Balkarlarda % 50-55 ve Osetlerde % 60'dır. Ve bu şartırtıcı değildir. Günlük yaşamın ve kültürün bütün alanlarında, ekonomide, toplumsal sistemde ve dünya görüşündeki temel değişimler etnik psikolojide de kökten değişikliklere yol açmıştır. Fakat bu durumda başka bir şey bizim için daha önemlidir. Bir halkın içerisinde bile aynı adetlere karşı

tutum farklılıklar göstermektedir. Buradan geleneklerin ahlaki açıdan değerlendirilmesindeki ölçütler sorununun herhangi bir kültürün, özellikle Avrupa veya Avrupa dışı bir kültürün "standartlarına" indirgenemeyeceği açıktır.

Bu ölçütler nelerdir?

Kaçınma adetleri sosyo-normatif kültürün bir ögesidir; bu adetlerin rolünü doğru olarak değerlendirebilmek için genelde kültürün aksi-yolojisinin (axiology) /doğasının ve değer ölçülerinin/ incelenmesi gereklidir. Bu noktada, çağdaş teorik etnografideki, kültürel görecelik -yani bütün kültürel değerlerin görece (izafi) olduğu görüşü- ile tarihsel-kültürel sürecin temel birliğinin tanınması arasındaki karşıtlığı buluruz.

*Belirsiz cevaplar sayılmamıştır.

Sovyet filozofları ve etnoğrafı -S.N.

Artanovskii, Tu.P.Averkieva, ve S.A. Tokarav- kültürel görecelik üzerine oldukça güzel yazmışlardır. Fakat yorumlarda görüşbirliği yoktur.¹⁷ Bunun nedeni, açıkça, bu eğilimin oldukça karmaşık heterojen ve ilk bakışta Avrupa-merkezliliğe ve ırkçılığa karşı olması gerçeğinde yatar. İlginçtir ki kültürel ürünlerin ve değerlerin göreceliği nosyonu ilk önce ilerici Amerikan kültürel ve fiziksel antropoloğu Franz Boas tarafından formüle edilmiştir. Boas ırkçılığa karşı yazıları ile tanınmaktadır, sömürgeci ve sonraları Nazi ideolojisinin teşhir edilmesi için pek çok şey yapmıştır ve Sovyet akademisyenlerle yakın ilişkilerini sürdürmüştür. Boas, kültürvolker /kültürlü "medeni" toplumlar/ ve Naturvolker /doğal, ilkel toplumlar/ arasındaki ayrımı ve ikinci toplumların kültürlerine karşı aşağılayıcı tutumu sertçe eleştirmiştir.¹⁸ Bu bağlamda kültürel değerlerin göreceliği düşüncesi pek çok nesnel ve dürüst batılı antropoloğu etkilemiş ve Sovyet etnoğrafisinde olumlu bir tepki bulmuştur. Örneğin Tokarev şöyle demektedir; "Farklı halkların adetlerinin ahlaki normlarının değerlendirilmesinde, Avrupa ahlak kavramının standartları ile yaklaşımaması, Avrupalı ölçütlerle ölçülmemesi gerekliliği gerçekte günümüzde (en azından etnoğrafik yazında) genel bir kural haline gelmiştir. Bizim ülkemizde ahlaki açıdan ayıp olarak kabul edilen bir şey bazı Avrupalı olmayan halklarda ahlaki dizge /code/ ile tamamen uyum içinde olabilir veya tam tersi. Kendi Avrupa-Amerikan değerlerimizi mutlak olarak sunmaya hakkımız yoktur. Kültürel değerler görecelidir."¹⁹ Buradan dolaysız olarak kaçınma gibi adetlere de Avrupa standartları ile yaklaşamayacağı veya Avrupa ölçütleri ile ölçülemeyeceği çıkarılmaktadır. Burada şunu belirtmek gerekir ki, kaçınma kuralının değerlendirilmesinde Avrupa standartlarının kullanılmasına karşı bir tutum taşıyan Bgazhakov da Boas ve "Tokarev"den alıntılar yapmaktadır.²⁰

Fakat Avrupalı olmayan kültürleri aşağılayıcı tutumlara açıkça karşı olması ile çekici

olan kültürel göreceliğin düşünceleri gerçekte yanıltıcıdır. Hümanist akademisyen Boas'ın belirtmediği şeyi antropolojide kültürel göreceliğin öncüsü olan bir başka Amerikalı bilim adamı, M. Herskovitz çok iyi anlamış ve değerlendirmiştir. Aynı öncüller temelinde vardığı sonuçlar, mantıksal olarak kabul edilebilir. Eğer farklı halkların kültürel değerleri görece ise, farklı kültürler karşılaştırılmazlar; eğer karşılaştırma yapılamazsa farklı kültürler değerinde eşit kabul edilmelidir. Her kültür, halkın varoluşunu sağlayan kendine yeterli bir sistemdir ve hiç kimse (özellikle bir etnoğraf) başka (Monogami veya poligami-Herkovitz'in kendisinin verdiği ders kitabı örneği,²¹ yaşlı ebeveynlerin bakımı veya ölüme terk edilmeleri -bu örneği tamamen mantıksal olmak için ekleyelim-, gibi) bir kültürün belirli özellikleri üzerinde değer yargısında bulunma hakkına sahip değildir. Böylece kültürel görecelik bir yanda insan kültürünün temel birliğinin inkarına, diğer yandan da ahlaki tarafsızlık ile tanımlanan doktrine sıkıca bağlıdır. Tokarev'in bu noktaya dikkat etmediği söylenebilir fakat, temelde sağlıklı bir düşünceden /çıkarılan/ aşırı sonucu görmüştür. Aynı zamanda ahlaki kuralların tarihsel olarak değişmediği yolundaki görece düşünce üzerine şüphelerini de belirtmiştir.²² Bununla beraber daha sonraları, Herskovitz'in teorisinin genelinde olumlu değerlendirmesini yinelerken "bununla beraber farklı değer çeşitleri vardır" /şeklindeki/ nitelemesini öne sürmüştü ve sosyo-ekonomik sistemlerde içerilmiş kültürel gelişme ölçütüne değinmiştir.²³

S.N. Artonovskii ve I.u Averkieva kültürel göreceliğin eleştirisinde karşılaştırılmayacak ölçüde daha tutarlıdır. Bu yazarlar kültürel göreceliğin tamamen bilimsel olarak savunulamayacağını ve çağdaş yeni sömürgeciliğin ideolojik temellerinden biri olarak gerici doğasını gösterdiler. Birkaç kelime ile söylersek kültürel göreceliğin temel nosyonu insanlığın genel ilerlemesi diye birşey olmadığı, her kültürün kendi özgün yolunda geliştiği ve kendine ye-

terli olduğu ve bu nedenle en eski bile olsa her bir özelliğinin diğer bir kültürdeki en yeni özellik kadar değerli olduğu gerçeğinde yatar... Bütün bu argümanlar bir hedefi amaçlamaktadır: -henüz az gelişmiş ülkelerin halklarını, ekonomik geri kalmışlıklarında ve tutucu özel kültürel özelliklerini mümkün olduğu kadar korumaya kandırmak."²⁴ Her kültürün ayrı bir /gelişim/ yolu izlediği ve kendine yeterli olduğu düşüncesi, aynı zamanda hem yeni-sömürgeci ideoloji ye hem de Afrikacılık ve Negroculuk (negritude) gibi şovenist doktrinler tarafından benimsenmiştir. Averkieva'nın doğru olarak gözlediği gibi, ırkçılığa karşı mücadele etmek için formüle edilmiş olan kültürelgörecelik düşüncesi ırkçı düşüncüyü besler duruma gelmiştir.²⁵ Zengin bir veri temelinde aynı yazar, ahlaki tarafsızlık doktrini ile birlikte kültürel göreceliğin, ABD ve Batı Avrupa'dan pek çok tanınmış etnoğraf tarafından sert bir şekilde eleştirildiğini göstermiştir: D. Bidney, R. Redfiel, J. Maquet ve diğerleri... Bu yazarlardan biri önceleri kültürel görecelik düşüncesini paylaşmış, sonraları bu düşünceleri terk etmiş olan C. Levi-Struss, gelişen ülkelerin halklarının "sanayileşmenin faydaları için mücadele ettikleri ve kendilerini geçici olarak az gelişmiş saymayı, sürekli olarak tek saymaya tercih ettiklerine" inanmaktadır.²⁶

Kültürel değerlerin karşılaştırılabilirliğinin inkarı sonucu göreceli antropoloji ilkesel olarak kültürel ilerlemenin bütün ölçütlerini reddeder. Marksist antropoloji böyle bir ölçüde sahiptir -tarihsel materyalizmin köşetaşı, sosyo-ekonomik sistemler teorisi. Bunun bilincinde olarak pek çok görecelikçi (izafiyetçi) antropolog sosyo-ekonomik sistemler teorisine demagojik bir şekilde saldırmaktadır. Onlar bu teorisinin farklı gelişim düzeyindeki halkları birbirleriyle karşılaştırdığını iddia etmektedirler.²⁷ Fakat sosyo-ekonomik sistemler teorisi kesinlikle Avrupalı ve Avrupalı olmayan halkların ve kültürlerinin birbirleriyle karşılaştırılmasını besleyen bir kaynak değildir. Tersine, bu teori bütün halkların temel pa-

rametrelerinde evrensel tarihsel gelişime aynı oranda muktedir oldukları varsayımından çıkmakta ve bu, tarihsel sürecin ve sonuç olarak kültürel tarihin birliğini belirlemektedir.

Fakat sosyo-ekonomik sistemler teorisinin gücü nesnel gerçeklere dayanmasında yatmaktadır. Ve özellikle uygarlıkların ortaya çıkışından sonra belirginleşen, sosyal ve kültürel gelişimin her zaman eşitsiz olduğunu gösteren gerçeklerdir.²⁸ Çeşitli doğal-coğrafi ve toplumsal-tarihsel nedenlerden dolayı (bunlar arasında belirli bir tarihsel dönemde sömürgeci genişleme önemlidir) insanlık çeşitli sosyo-ekonomik oluşumlar aşamasından aynı zamanda geçmedi ve bu durum günümüzde devam etmektedir. Gelişimlerinde ilerlemiş veya geri kalmış kıtalar, bölgeler, ülkeler ve halklar ortaya çıkmıştır.

Yeni oluşan bir gelişim aşamasının kendisinden önceki aşamanın yerini alma yolunun dünya genelindeki özellikleri sorunu bilimde görece çok önceleri ortaya çıktı. Hegelci tarih felsefesi her aşamayı bir tarihsel bölgeye bağlar. Hemen hemen her ülkenin ve halkın birbirlerini izleyen /gelişim/ basamaklarının hepsinden değilse bile çoğundan geçmesi gerektiğini söyleyen aynı ölçüde katı bir model Hegelci tarih felsefesinin yerini almıştır. Yalnız yakın zamanlarda, A.I.a.Gurevich, I.u.I. Semenov, B.F.Porshnev ve N.I. Konrad'ın yazılarında, sosyo-ekonomik sistemlerin zaman-mekansal (spatiotemporal) ilişkileri sorunu verimli bir şekilde işlenmiştir. Porshnev'e göre "eğer uzlaşma sınıf çelişkisine dayanan sistemleri gözönüne alırsak, her üretim tarzının 'önsaf'ını (frontline) oluşturan ekonomik tarihin en gelişmiş ve en saf biçimleri gerçekte sadece belli bölgelerde bulunurdu. Bununla beraber az gelişmiş halklar tarihsel ölü bir kitle olarak kalmadılar fakat son tahlilde bu önsafların ilerici gelişimi ve varlığını olanaklı kılan ek değerlerin engin bir havzası olarak dolaylı veya dolaysız bir şekilde hizmet ettiler."²⁹ Semenov Batı Avrupa bölgesini kapi-

talist merkez olarak, Doğu Avrupa bölgesini de /kapitalizmin/ yerini alacak olan dünya tarihinin sosyalist gelişiminin merkezi olarak tanımlamıştır.³⁰ Konrad kültürel parametreleri dar anlamda eklemiştir: Bir bütün olarak tarihsel süreç, toplumsal gelişimin ve uygarlığın önsafında ortaya çıkan halklar tarafından yönlendirilmektedir.³¹ Başka bir deyişle, sosyo ekonomik sistemlerde içerilmiş ölçütler her tarihsel dönemde, dünya tarihinin ilerleme ölçüğünde, ilerlemenin farklı derecelerindeki kültürel olguların karşılaştırılmalarını olanaklı kılar. Ve bu ölçüt görünen tarihsel örüntünün (pattern) veya yeni gelişim aşamalarının ardılığını yansıttığı için etnik merkezli /belli bir etnik grubun kültürüne göre/ veya yerleşmiş değil, fakat nesnel ve gerçek bir bilimsel ölçütür.

Sosyo-ekonomik sistemlerde içerilmiş olan ölçütün, Walt Rostow'un dile düşmüş ekonomik büyüme aşamaları teorisinin ruhunda olduğu gibi, metafizik bir şekilde uygulanamayacağını söylemeye gerek yok. İlerlemenin ölçütü sadece üretici güçlerin gelişiminden değil, aynı zamanda üretim ilişkilerinin üstyapısal biçimlerinin ve /bütün/ bunlar tarafından belirlenmiş bireyin gelişiminden oluşur. Özgül dönemlerde ve tekil ülkelerde üretici güçlerin gelişimindeki ilerleme, sosyo-politik ve kültürel yaşamdaki bir gerilik ile beraber bulunabilir (faşist rejimlerde açıkça görüneceği gibi). Ek olarak uzlaşmaz sınıf çelişkilerine dayanan bütün sistemlerde, düşüş (gerileme-decline) dönemlerindeki ilerleme her zaman gerilik özellikleri ile beraber görünür.³² Fakat gelişimin bu diyalektiği gözönüne alındığında sosyo-ekonomik sistemler ölçütü etno-kültürel değerlerin nesnel karşılaştırılması için büyük ölçüde güvenilir standarttır.

Doğal olarak aklımıza şu soru gelebilir; günümüzde toplumsal ve ekonomik ilerlemenin en ucunda olan sosyalist toplumda belirli bir kültürel olgunun değerlendirilmesinde sosyo-ekonomik sistemler /teorisinde/ içerilmiş

ölçüt ne önermektedir? Özel olarak, bu ölçüt günümüzde Adige ve ülkemizdeki diğer halkların kültürlerinde bulunan kaçınma adetlerinin değerlendirilmesine uygulanabilir mi? Bize göre şüphesiz. Kaçınma kuralı toplumsal ve kültürel gelişiminin erken aşamalarına, sınıf öncesi ve (erken) feodal sistemlere özgü bir kurumdur ve komünist oluşumun ilk sosyalist aşamasındaki sosyo-normatif sisteme bile uymamaktadır. Açıktır ki kaçınma kuralı, kan davası veya /zorla/ kız kaçırma veya gelinin satılması gibi adetlere benzememektedir. (Ve tamamen bu nedenle yasa ile değil ahlak ile kontrol edilen davranışlar alanına girmektedir). Bununla beraber kaçınma kuralı (örneğin selamlaşma biçimlerindeki nezaketin tamamen etno-kültürel olan ifade biçimleri ile "merhaba", "nasıl gidiyor", "selam", vb. karşılaştırıldığında) uygar iletişim tarzının tarafsız özelliklerinden biri değildir. Fakat aslında bu tip etno-kültürel gelenekler bile her zaman toplumsal olarak tarafsız değildir. Onlar da tarihsel olarak belirlenmişlerdir ve değişirler. Örneğin feodal dönemlerde Ruslar /sınıfsal olarak/ üst konumlarda olanların elini öperler, yerlere kadar eğilirler veya reverans yaparlardı. Kapitalist toplumda insanlar kendilerini belirgin (aşırı) saygı ifadeleri ile sınırladılar; sosyalist toplumda başka, demokratik biçimler gelişti. Tümü ile nezaket ve görgü etnik değildir; Herşeyden önce toplumsal-tarihsel olarak belirlenmişlerdir. Ve bu kesin olarak neden "görgü kurallarına kör bir şekilde uymanın bazen ilkenin çiğnenmesine yol açtığı"ni açıklar.

Bu konuda da kültürel olgulara göreceli yaklaşım ve gerçek tarihsel yaklaşım arasındaki temel farklılığın kendisini gösterdiğini belirtelim. Görecelilik, az çok açık biçimde kültürün zaman aşırı özelliklerinden yola çıkar ve bu, göreceliliğin (değişmeyen bir "kültürel profil" varsayımı ile) Amerikan etnopsikolojik (etno-ırkçı) okulu ile neden çok sıkı ilişkili olduğunu kanıtlar.³⁴ Kültürel özellikler oluştuğundan sonra belli bir tutuculuk ve

kendini oluşturan koşullara karşı özerklik kazansalar bile, Marksist tarihsel yaklaşım, zaman-aşırı ve tarihsel-toplumsal tarafından biçimlendirilmemiş değişmeyen kültürel özelliklerin varlığını kabul etmez.³⁵

Adige ve ülkemizdeki bazı diğer halklar arasındaki kaçınma adetleri Sovyet yaşam biçimi ile uyum içinde olmayan bu tipte tutucu kültürel olguları temsil etmektedir. İki kaçınma tipi (eşler arasında ve ebeveyn ile çocuklar arasında) hızla yok olmaktadır ve artık pratik amaçlarla ihmal edilebilecek düzeydedir. Yaşlılara aşırı, ataerkil saygının kalıntıları ile sıkı bir ilişkisi bulunan³⁶ diğer iki tip /kaçınma kuralı/ çok daha yavaş yok olmaktadır. Burada iki seçenekle karşı karşıyayız; bu adetlerin mümkün olduğu kadar çabuk yok olmalarının yollarını aramak veya onları "karşılıklı saygının" özgün etnik biçimleri olarak değerlendirmek ve böylece Adige halkının sosyalist kültürünün ulusal biçimi olarak sınıflamak. Göreceliliğin mantığı bizi ikinci çözüme götürmektedir. Biz /bu makelede/ yalnız ilk çözü-

mün doğru olduğunu göstermeye çalıştık.

Bu, Kuzey Kafkasya, Kafkasotesi (Güney Kafkasya), Buryak ve diğer halklar arasındaki kaçınma kuralını inceleyenlerin daha önceleri ortak olarak (önemli biçimde sezgisel şekilde) ulaştıkları çözümdür. SSCB halklarının ulusal biçimde ve sosyalist içerikteki kültürlerinde olumsuz olgulara yer yoktur. Daha önce de görüldüğü gibi kaçınma kuralı hem akademisyenlerin çoğunluğu tarafından, hem de etnososyolojik araştırmalardaki nüfusun büyük bir kesimi tarafından net bir şekilde olumsuz olarak değerlendirilmiştir.

Bize öyle görünüyor ki genelde kültürü özelden de kaçınma kuralı gibi kültür öge olgularını inceleyen etnoğrafi (iletişim etnoğrafisi dahil) göreceli değer ölçüsünü değil, gerçek tarihsel değer ölçüsünü kullanmalıdır.

Tarihi bir birim olarak etnoğrafya, sosyo-ekonomik temellere dayalı olup, incelenen kültürün araştırmacının kendi kültürü olup/olmamasından bağımsız olarak, ahlaki tarafsızlığı sürdürme hakkına sahip değildir.

İngilizce baskı: "Avoidance: Socio-economic Evaluation" or "Ethical Neutrality?", SOVIET ANTHROPOLOGY AND ARCHEOLOGY, 1979, pp. 32-49. Cilt XVIII, No. 1

Rusca baskı: "Izbebanie: Formatsionnaia otsenka ili 'eticheskii neitralitet'?", SOVETSKAIA ETNOGRAFIYA, 1978, No. 6, ss. 61-70.

NOTLAR

1) M.O. Kosven, Etnografiya i istoriia Kavkaza. Issledovaniia i materialy, Moscow, 1961; Ia.S. Smirnova, "Obychai izbebaniiia u adygeitsev i ikh izzhivanie v sovetskuiu epokhu", SE, 1961, no. 2 (Soviet Ontropology and Archelogy' de Cilt I, no. 2 1962); aynı yazar, "Nekotorye kolichestvennye pokazateli otkhoda ot obychaev izbebaniiia u kaabardintsev i balkartsev," ibid., 1977, no. 2; Aynı yazar, "Izbebanie i protsess ego otmiraniia u narodov Sovernogo Kavkaza," Etnicheskie i kul'turno-bytovye protsessy na

Kavkaze, Moskova, 1978; A.E. Ter-Sarkisians (Panian), "Obychai izbebaniiia u armian i ego izzhivanie za gody Sovetskoi vlasti," Istoriko-filologicheskii zhurnal, Erevan, 1968, no. 2 (41); N.A. Kisliakov, Ocherki po istorii sem'i i braka u narodov Srednei Azii i Kazakhstana, Leningrad, 1969; A.A. Islamov, "Obychai izbebaniiia (avoidance) u chechentsev i ingushei (k voprosu o perezhitkakh materinsko-rodovogo stroia)," Izv. NII istorii, iazyka i literatury Cilt 1, Yayın 1 Nauchnyi ateizm, Grozny, 1972; G.A. Sergeeva,

- "Ob obychnykh izbeganiia u narodov Gruzii, Polevye issledovaniia In-ta etnografii AN SSSR, 1974, Moskova, 1975; K.D. Basaeva, Preobrazovanie brachno-seminnykh otnoshenii buriat, Ulan-Ude, 1974; N.I. Shatinova, "Obychnykh izbeganiia v altaiskoi sem'e," Tezisy dokladov na sessii, posviashchennoi itogam polevykh etnograficheskikh i antropologicheskikh issledovaniia v 1974-1975 gg. (mai 1976 g.), Dushanbe, 1976; L.B. Shidova, "Sot'iay'nyi institut izbeganiia u kabardintsev," National'naia kul'tura i obshchenie, Moskova, 1977, ve dig'erleri.
- 2) Bkz. örneğın, Natsional'naia kultura i obshchenie; Natsional'no-kul'turnaia spetsifika rechevogo obshcheniia, Moskova, 1977.
 - 3) B.Kh. Bgazhnokov, Adygsii etiket, Nal'cik, 1978, Sf. 143.
 - 4) KPSS v rezoliutsiiax i resheniiax s"ezdov, konferentsii i plenumov TsK, Cilt 2, Moskova, 1970, sf. 252.
 - 5) Detaylı bilgi için, not 1'deki uygun kaynaklara bak.
 - 6) A.N. Maksimov, "Ogranichenie otnoshenii mezhdü odnim iz suprugov i redstvennikami drugogo," Etnograficheskoe obozrenie, 1908, no. 1-2; N.A. Kisliakov, op. cit.
 - 7) Iu.I. Semenov, Proiskhozhdenie braka i sem'i, Moskova 1974.
 - 8) Ia.S. Smirnova, "Izbanie i protsess ego otmiraniia u narodov Severnogo Kavkaza" A. Pershits, "Ethnographic Reconstruction of the History of Primitive Society: Goals and Possibilities," Ethnography and Related Sciences, Moskova, 1977.
 - 9) Ia.S. Smirnova, "Izbanie i protsess ego otmiraniia u narodov Severnogo Kavkaza."
 - 10) A.R. Radcliffe-Brown, Structure and Function in Primitive Society, Londra, 1952.
 - 11) B.Kh. Mgazhnokov, op. cit, pp. 142-143.
 - 12) A. Namitokov, Cherkeshenka, Moskova, 1928, sf. 20.
 - 13) I. Karachaily, "Vcherashniaia i segodnashniaia Adygeia," Revoliutsiia i gorets, 1928, no. 11-12; aynı yazar, "Bor'ba protiv gorskikh adatov - bor'ba za sotsializm," ibid., 1932, no. 8-9.
 - 14) I. Tambiev, Karachai prezhde i teper', Rostov-on-Don, 1931.
 - 15) S.D. Kulov, O nekotorykh perezhitiakh feodal'no-rodovogo byta i kapitalizma v Severnoi Osetii, Ordzhonikidze, 1941, sf. 22.
 - 16) A. Evtykh, "U nas v aule," Novy mir, 1953, no. 5, sf. 69.
 - 17) Aşağıdaki noktaları karşılaştırın (1) S.N. Atanovskii, "Problema sravnitel'noi tsennosti kul'tur i teoriiia 'kul'turnogo relativizma," SE, 1961, no. 3; aynı yazar, "Kul'turnyi' relativizm v amerikanskoii etnografii," Sovremennaia amerikanskaia etnografiia. Teoreticheskie napravleniia i tendentsii, Moskova 1963; aynı yazar, "Filosofskii relativizm i neokolonial'naia ideologiia," Filosofskie nauki, 1963, no. 6; aynı yazar Istoricheskoe edinstvo chelovechestva i vzaimnoe vliianie kul'tur, Leningrad, 1967; Iu. P. Averkieva, "Sovremennye tendentsii v razvitiia etnografii SShA," Sovremennaia amerikanskaia etnografiia; aynı yazar, "Neoevolutsionizm, relativizm i rasizm," Rasy i narody, 1971, no. 1; (2) S.A. Tokarev, "Problemy obshchestvennogo soznaniia doklassovoi epokhi," Okhotniki, sobiratel'i, rybolovy. Problemy sotsial'no-ekonomicheskikh otnoshenii ve dozemel'del'cheskom obshchestve, Leningrad, 1972; same author, Istoriiia zarubezhnoi etnografii, Moskova 1978.
 - 18) F. Boas, Ufn pervobytnogo cheloveka, Moscov and Leningrad, 1926; F. Boas, Anthropology and Modern Life, New York, 1928.
 - 19) S.A. Tokarev, "Promlemy obshchestvennogo soznaniia doklassovoi epokhi, sf. 271.
 - 20) B.Kh. Bgazhnokov, op. cit, p. 143.
 - 21) M. Herskovits, Cultural Anthropology, New York, 1955. Aynı görüşler Herskovit'in önceki kitabında da yer aldı Man and His Works, New York, 1949.
 - 22) S.A. Tokarev, "Problemy obshchestvennogo soznaniia doklassovoi epokhi," sf. 242, 271.
 - 23) S.A. Tokarev, Istoriiia zarubezhnoi etnografii, Sf. 291, 292.
 - 24) Iu. P. Averkieva, "Neoevolutsionizm, relativizm i rasizm," p. 44.
 - 26) C. Levi Strauss, "Anthropology: Its Achievements and Future," Current Anthropology, 1966, cilt 7, No. 2 sf. 125.
 - 27) Bkz. örneğın, A. Schott, "More on Marx and Morgan," Current Anthropology, 1976, Cilt 17, No 4; Chilungu, "Reply," ibid.
 - 28) Bkz. A.I. Pershits and A.M. Khazanov, "Problemy pervobytnoi dikhomii," Pervobytnaia periferiia klassovykh obshchestv do nachala Velikikh geograficheskikh otkrytii (problemy istoricheskikh kontaktov), Moskova, 1978.
 - 29) B.F. Porshnev, "Rol'sotsial'nykh revoliutsii v smene formatsii," Problemy sotsialno-ekonomicheskikh formatsii. Istorikotipologicheskie issledovaniia, Moskova, 1975, sf. 30, 31.
 - 30) Iu.I. Semenov, "Teoriiia Sotsial'no-ekonomicheskikh formatsii i vseмирnyi istoricheskii protsess," Narody Azii i Afriki, 1970, no. 5, sf. 95 (Soviet Anthropology and Archeology, cilt XVI, No. 1 1970); aynı yazar, "Marksistsko-leninskaia teoriia obshchestvenno-ekonomicheskikh formatsii i vseмирnaia istoriiia," Aktual'nye problemy marksistsko-leninskogo ucheniia ob obshchestvenno-ekonomicheskikh ormatsiiax, Moskova, 1975, sf. 85-86.
 - 31) N.I. Konrad, Zapad i Vostok, Moskova, 1972, sf. 30.
 - 32) Bkz. Iu. N. Semenov, "O kriterii sotsial'nogo progressa," Voprosy filosofii, 1963, no. 7; "Progress obshchestvennyi," Sovetskaia istoricheskaia entsiklopediia, Cilt 11, Moskova 1968.
 - 33) "Kul'tura provedeniia," Pravda, Temmuz 16, 1978.
 - 34) Detaylı bilgi için, Iu.P. Averkieva, "O nekotorykh entnopsikhologicheskikh issledovaniiax v SShA," Sovremennaia amerikanskaia etnografiia; S.A. Tokarev, Istoriiia zarubezhnoi etnografii.
 - 35) Iu. V. Bromlei, Etnos i etnografiia Moskova, 1973, sf. 35 ff.
 - 36) Bunun için bkz. Chomaev, "Dorevolutsionnye cherty etnicheskoii psikhologii gorskikh narodov Severnogo Kavkaza," Voprosy natsional'noi psikhologii, Cherkessk, 1972, p. 130.

YAZARIN NOTU

Bu gruptaki halklara, Adıgey'liler, Karacay'lar ve Çerkesler olduğu kadar bazen Kabardey'ler de alınmıştır.

SIKINTILI ŞİİR

Bir burgaç beynim
Kanatır anılarımı
Gece karanlığında.

Keşiş miyim ne?

Neye yarar devşirmek
Çiçeklerimi bir bir?
Tutsak değilim güne.
İşte vurdum treni
Düşümün gel-gidinde.

Sorumlusu ben miyim
Her türlü tutsaklığın?

Kimler niçe can vere...

Orta oyunu bitti.
Ah sakalım, ah sakalım!
Kim yaşaya, kim öle,
Kim uyuya, kim göre.

SEVGİ

Ürk tüler
Sahte gök gürlemesinden
Uçurtmalar.
Asılı kaldı erik ağacına
Bir ak bulut.
Gökyüzü ıssız şimdi.

Uçup gelir kırlangıç
Baharlara.
Devinir göz bebeklerimin sıcaklığında.

Örmeliyim yeniden
Evecenlikle ve bilinçle kozamı.
Ne demektir sevgisizlik
Bilir misin?

Yenemiko M.

SEV ÇOCUK

Acıları sev çocuk
Sadık yoldaş olacaktır
gerçekleriyle sana.
Özlemleri sev çocuk.
Zaman, mekan, yaşam seni
savurur uzaklara,

sürgünlerde özlemleri yaşarsın
mutlulukları asla.

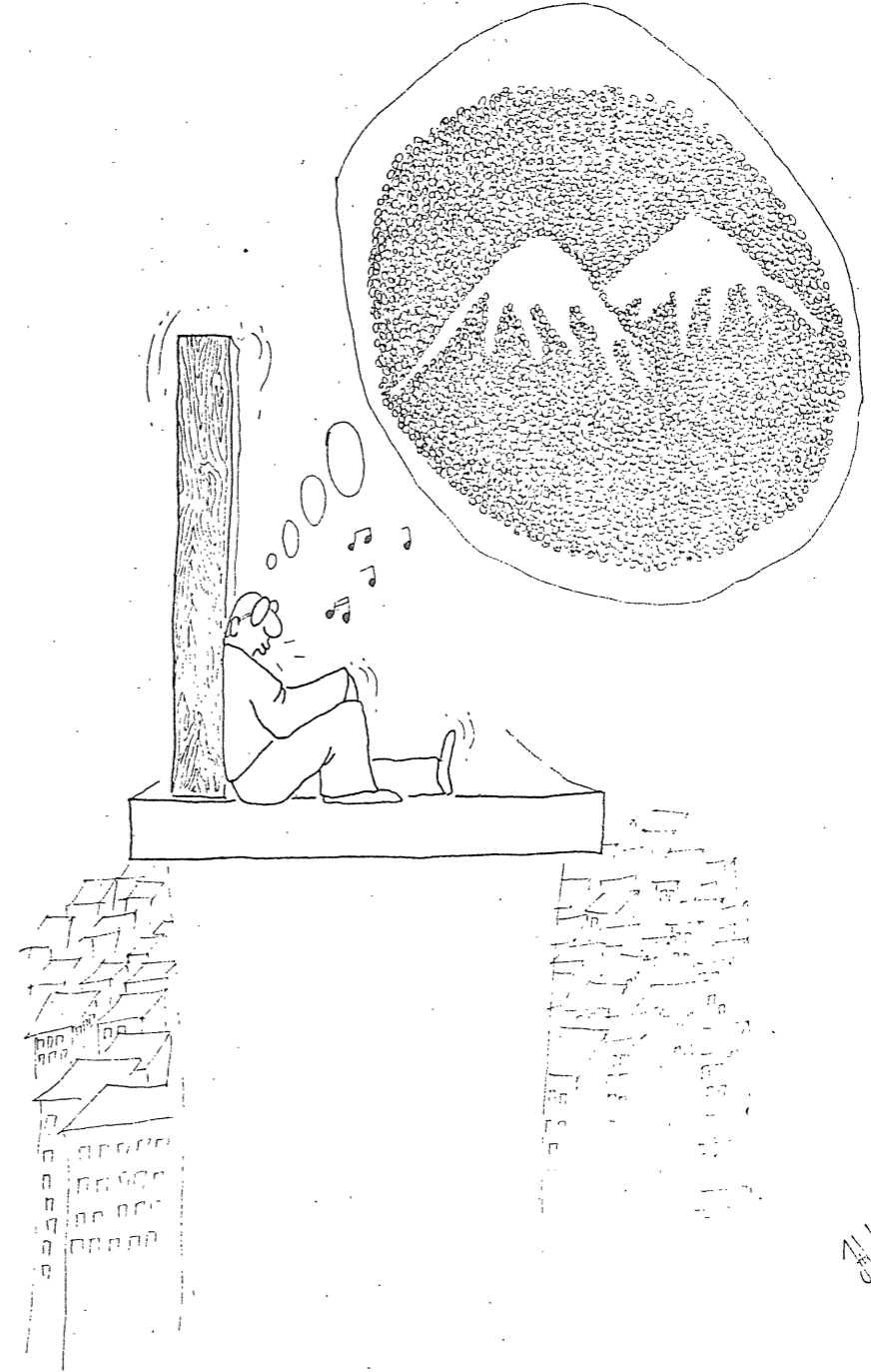
Anıları sev çocuk.
Yüzyıllık ayrılığı
sana anımsatsa da,
anamı sev, dilin gibi.
Mızıkannın ezgisini
sakın unutma!

Kitapları sev çocuk.
Bilmediğin dünyaları bulursun
bazen birkaç satırda.
Şaşkınlığı sev çocuk.
Her şaşkınlık bir gerçeği
tattırır
hayal kırıklığının
amansız sofrasında.

İnsanları sev çocuk.
Hayvanları sev çocuk.
Bitkileri sev çocuk.
Toprağı, denizleri,
türkeleri, şiirleri

gözyaşını, gülmeleri,
doyasıya sevmeleri
sev çocuk!

Refik ÖZDEMİR

71.1
01/01/2010 10:17:11

NART NESREN JAK'E

Yardımsızlığı yüzünden kayalara çivilenen ünlü Nart kahramanıdır. Geleceği bilebilen güçlü bir Nart ulu'sudur. Bir Thamade'dir.¹ Nart kurultayının değişmez başkanıdır.

Bu nart isminin etimolojik gelişimi çok ilginçtir. Eski çağlarda Kuzey Kafkasyalıların Antik Yunanistan'la kültür alışverişi yaptıkları dönemden günümüze ulaşan yazılı grek belgeleri ve o çağın grek düşüncesi bizi bazı arayış ve düşüncelere itmektedir. Dağlara zincirlenmiş Nesren, Kuzey Kafkasya ve Yunan mitolojilerinin karşılaştırılmasından anlaşıldığı üzere Prometheus ile sanki akrabadır. Hatta daha ileri giderek belki aynı destan kahramanıdır denilebilir.

Kuzey Kafkasya'da, geleneklere karşı gelen, topluma kötülükte bulunan, kişilerin belirgin bir yere zincirlenerek cezalandırıldığını anlatan öykülere pek çok rastlanır. Örneğin; Yesimkue Yeskhot öyküsünde, bu yaşlı babanın kızlarını kaçırarak Alregh-Algoeeji yaptığı bu kötülüklerden dolayı yedi kat zincirle yere çakarlar.² Aynı biçimde güzel Yısı Prensesi (Peterez'in annesi)'ne kötülük yapan Dev Şhabgo'nun oğlu, kötülük yapmaya, canlara kıymaya başlayınca, Nart'lar onu da dağlara çivilerler. Aynı motif Grek mitolojisinde de bulunmaktadır. Zeus'un oğlu olan Tantalos, Frigya Kralı Pelops'un babasıdır. (Friglerin de Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya gelmiş olması düşünülürse, motifin grek mitolojisine Kafkasya'dan gelip girdiği şüphesizdir.) Çok varlıklı ve bütün tanrılarla dost olan bu destan kahramanı, tanrılara verdiği bir şölende onların tanrılık kudretlerini anlamak için, oğlu Pelops'u kesmiş, diğer etlere karıştırarak kızartmış ve tanrılara sunmuştur. Kızı Persofone'yi yeni kaybettiği için dalgın ve üzgün olan Demeter farketmeden Pelops'un bir omzunu yemiş ve bitirmiş olduğu sırada, en büyük tanrı Zeus işin farkına varmış ve tanrılar da bunun üzerine Hermes'i çağırmışlar, ona, çocuğunun geri kısımlarını sihirli kazana koymasını emretmişler. Sihirli kazana konan kesilmiş çocuk kader tanrıçası Klothos'un yardımıyla canlanarak kazandan çıkmıştır. Ancak bir omuzu eksik kalmıştır. Yenen bu omuz yerine Zeus fildişi bir omuz takmıştır. Bu olaya sinirlenen tanrılar Tantalos'a şu cezayı vermişler; Tantalos susadığı zaman çenesine kadar suya batırılır, dudaklarını yaklaştırdığı zaman su dalgalanır, içemez ve hemen su çekiliverir. Yer kupkuru kalır.³

Kuzey Kafkasyalıların da Semghur-Kartalla ilgili, benzeri öyküleri vardır. Araştırmacı yazar F.İ. Koçetov 1902 yılında yayınladığı "Jivopnisnaya Rusiya" dergisindeki makalesinde kartallarla ilgili öyküleri örnek vermektedir. "Bundan binlerce yıl önce Kafkaslar'da yeşil tüylü bir kuş yaşardı. Adı Semghur idi. Bir gözü ile yerde olup biten herşeyi, diğer gözü ile de gelecekte olabilecekleri görebilirdi."⁴

Kötülük yapanların veya cezalandırılanların çivilenmesi çok eski bir motif olup Kuzey Kafkasya Destanlarından, yaşlı Nesren Jak'e'yi işleyen destan tekst'i, ağıt, şarkı ve diğer öykülerin hepsinde bu motif bulunmaktadır. Nesren ile ilgili destan parçaları ve öyküler bağımsız bir kitap biçiminde Kabardey-Bilim Araştırma Enstitüsü tarafından derlenip yayımlanmıştır.

Kuzey Kafkasya destanlarında çok sık rastlanan;
Nart Kurultayı'nın başkanı,
Nesren Jak'e...
Ore-da, O-re-da...!
Güçlü idi, cesurdu,
Nesren Jak'e...
Ore-da, o-re-da

şeklindeki şarkılardan da anlaşılacağı üzere bu destan kahramanımız, Nart Kurultay'larına başkanlık eden ulu bir thamade, bir liderdi.

Bu düzen içinde, Nesren'in başkanlığında mutlu bir yaşam sürerken kötü Pakue topluma bela getirir. Onların ateşini çalıp dağlara, devlerin yanına kaçır. Toplum ateşsiz kalınca lider Nesren Jak'e yollara düşer, Pakue'yi bulur, onunla konuşur;

— Dur biraz, beni dinle,
İnsancıklarda kalmadı erdem.
—O-re-da
— Sofra kurulanda
Unutmayın payımı!
—O-re-da
—Kaçırıldığın ateşte de
—O-re-da

İnsanlara ateşi getirmek için uğraşır. (Bu noktada Nesren Jak'e, Sosrikua ve Prometheus motiflerinin fonksiyonları karışmaktadır.) Nesren Jak'e tanrılara karşı gelmiştir. Ateşi onların elinden almak istemiştir. Tanrıların gazabından korkan insancıklar, tanrılara yaranmak için onu Oşhamafe (Elbruz) dağına çivilerler. Bir kartalı da üzerine salarlar. Sabahtan akşama kadar, Nesren'in ciğerlerini gagalar bu kartal, güneş batınca yaralar kapanır. Ertesi gün yine aynı işkence sîrer gider. Bu her gün böyle sürecektir. Ancak diğer Nart kahramanlarından Xhımış oğlu Peterez, onun yardımına koşar. Kartalı öldürür. Ellerinde ateş ile dönerler.

Bu destan tekst'inin ortaya çıkışı İsa'dan önceki 4-5 inci binlere rastlamaktadır. Belki de insanların ateşi henüz yeni tanıdıkları çağlara uzanmaktadır. Kuzey Kafkasya'da, Adige dillerinde "Mef'ehu apşi!" Ateşin Yansın!, en değerli selam anlamında hâlâ yaşamaktadır. Abazince'de de benzeri "Wulağua yımçarağat" Dumanın Sönmesin! deyimidir. Eve yeni ayak basan gelin için yapılan huahua'larda, iyi dileklerde "Wunaş'aşa Mijetjeu-Wurtkhajeu Wuupsor" Ocağın sönmeden, huzur içinde yaşa! denirdi. Ateşin sönmeden yanması en büyük dilekti. Bu nedendir ki (Leğune) gelin odasına kimi zaman (Maf'e wune-Ateş odası) denmiştir. O halde Grekler'in Karadeniz kıyılarında görüldüğü çağlardan önce de Kuzey Kafkasyalı'larda ateş, ateşi çalma, zincire vurma motifleri vardı. M.Ö. V ve IV ncü yy.larda Kafkasya kıyılarında Grek kolonileri kurulduktan sonra, bu motifleri alıp kendi dil ve kültürlerine adapte etmişler, yazıya geçirmişlerdir.

Bu destan tekstlerinin ve motiflerinin dağılımın öz malı olduğunu, Greklerin sonradan bu kültürü benimsediklerini savunan (V.F. Miller, Şortanby Asker vb.) bilim adamları bulunmaktadır. Ünlü Gürcü yazarı Akakiy Çereteli, Antik Yunan mitolojisinde işlenen Prometheus ve Medea motifleri için "bunlar bizim tarafların, Kafkasların öz evlatlarıdır." demektedir.

Prometheus'ta insanlar için tanrılardan ateşi çalıp getirir. (Nart Sosrikua'nın devlerden ateşi çalması gibi) Bunun için öfkelenen büyük tanrı Zeus onu Kafkas Dağları'na zincirler. (Nesren'e yapıldığı gibi) Ciğerlerini gagalayan kartal, her gün gelmektedir. Xhımış oğlu

Peterez'in yaptığı gibi, Herkülüs'te Prometheus'u özgürlüğe kavuşturmuştur. Öte yandan Aiskilius'un Trilojiya'sında Prometheus'un çakıldığı yer tarif edilmektedir;

Medya suyu kıyısında oturur,
Areyan'ın sevgilisi olan,
Kafkasya'nın yüksek dağlarında,
ve geçit kentlerinde oturan Sarmat'lar,
Sivri uçlu mızrakları ile korkusuzca
Savaşıyorlar!

Kuzey Kafkasya destanlarındaki motiflerle Antik Grek destanlarındaki motifler aynıdır. Olayın geçtiği yer aynıdır. Grek dilinde Prometheus'un anlamı, "İlk gören-ilk yapan-ilk kalbe ulaşan-ışığı gören" demektir. Yunanlı Prometheus'ta, Kafkasyalı Ne-s-ren'in ifade ettikleri anlam birbirine yakındır. Hatta daha ileriye giderek, Adigece "Pri-m-tha- ilk tanrı" sözcüğü ile Prometheus'n aynı sözcü olduğu bile bir yerde iddia edilebilmektedir.

Prometheus'un Kafkas dillerine akrabalığı bununla da bitmemektedir. Abazince de "Pri-mit-sa: uçan ateş" sözcüğü anlamına geldiği düşünülürse, tanrılardan çaldığı ateşi uçarak insanlara ulaştıran mitoloji kahramanına bundan uygun bir isim herhalde düşünülemezdi.

Yukarda anlatılan öyküdeki motif, eski çağlardan beri tanrılara başkaldırmak, tanrılarla mücadele etmek, suçluları tavana veya dağlara çivilemek, Nesren dışında, Abhazların Abriskil'inde ve Gürcü'lerin Amiran'ında simgeleşmiştir.

Millattan önceki çağlarda Grekler, Adige-Abhaz grubu ve Gürcüler'le ilişki kurmaya başlamışlardır. Karadeniz kıyılarına ticaret kolonileri kurmuşlardır. Bu sıkı ticari ve kültürel alışveriş içinde Proto-Çerkes döneminin "Meot" düzen ve geleneğini de Akdeniz Havzasına, özellikle de Antik Yunanistan'a taşımışlardır. Destan ve öykülerimiz, o tüm dünyanın tanıdığı Grek ve Latin mitolojisine kaynak olmuştur.

Uygarlık, ateş ile başlamıştır. Uygarlığı, ateşi insanlığına taşıyan ister Sosrikua, Nesren veya Prometheus olsun, ister Abriskil olsun hepsi Kafkasya'nın tüm dünyanın Kafdağı olarak bildiği o cennet masal ülkesinin, çocuğudur. Bu ülkede yaşayan insanımızın ürettiği kültürdür.

1. Kuzey Kafkasya dillerinde lider anlamına kullanılmaktadır.
2. Hadağat'le Asher, Nartlar Cilt: I.
3. Murat URAZ, Mitoloji (Yunan-Roma-Vokabiler-Halirik) Cilt I

NESREN JAK'E'nin ZİNCİRE VURULUŞU

Nart toplumunu yöneten, zaman zaman toplanıp yönetime ilişkin kararlar alan Nart Kültürünün başkanıydı derler Nesren Jak'e için. Onun yönetiminde halk mutluydu, huzurluydu.

Küçükler büyükleri sayardı,
Büyükler küçükleri ezmezdi,
Ulu Kafkas ülkesinde,
Acı
Keder
Açlık
Kıtlık
Kötülükler gezmezdi
O-re-y-da, Reyda
Nesren Jak'e güçlüydü,
O-re-y-da, Reyda
Geleceği bilirdi
O-re-y-da, Reyda

Yaşam bu mutlu düzen içerisinde sürüp giderken, Nartlar arasında yaşayan, yaşlı, çirkin, cadaloz kocakarı Pakue Dame başlarına bir bela getirir ki, nasıl bir bela.

Bu denli güçlü, gürbüz, yaşam dolu, güzel yaratıkları kıskanan Pakue, bu güzel düzeni bozmak ister, ateşlerini çalıp dağlara kaçar, gidiş o gidiş, ateş devlerindir artık...

Yer, gök, deniz
Her yer karardı
Akan sular akamaz oldu,
Tutan eller tutmaz oldu,
Pınarlar dondu kaldı,
Ot, ekin, çiçek, böcek,
Karda rüzgarda savruldu
Kadın, çocuk, kız, kısırak,
Soğukta dondu, kavruşdu
O-re-y-da, O-re-y-da
Ateşimizi getirin

Ha-hay-ha-y-da

Toplumun karşılaştığı bu onulmaz felakete çok üzülen ulu thamade Nesren Jak'e biner atına ve cadı Pakue'yi aramaya koyulur. Pakue'nin ateşi götürüp devlere teslim ettiğini öğrenince, onlarla savaş ya da barış, hangi yolla olursa olsun karşılaşmaya ve ateşi geri getirmeye gittiğini herkesin ortasında bağıra bağıra söyler.

Pakue Dame el altından insanları kışkırtır.

— Aman ha! deli misiniz, engelleyin onu, devleri bir kızdırmaya görün. Ateşin yokluğu ne ki? Daha büyük felaketler gelir başımıza.

— "Aman, devler mi? Lanet olsun istemiyoruz ateşi" diye bir ağızdan bağrışırlar.

Üzerine çullanıp yakalarlar Nesren'i, alıp giderler dağlara doğru... Nesren çırpırır, sakalın dan yaşlar süzülerek yalvarır onlara,

– Eyvah ki, eyvah!
Nasıl aldatır bunca insanı
Bir kocakarı,
Etmeyin!
Beni yolundan eylemeyin!
Etlerimiz pişmez oldu,
Çocuklarımız titrer durur,
Günümüz
Işığımız
Ocaklarımızın ateşi
S-ö-n-d-ü!

Etmeyin
Beni yolundan eylemeyin!
Alıp geleyim ateşimizi,
Hurama Oşha Tepesinde
Adak sunalım,
Armut suyu içelim,
Koşalım,
Güreşelim,
Ok atıp yarışalım!
Etmeyin!
Beni yolundan eylemeyin!

Derse de dinleyen olmaz. Onu yedi kat zincirle, yedi kez Oşhamafe'ye çivilerler. Bununla da yetinmezler, üzerine bir kartal salarlar ki, kanadının ucu Kaspi Suyunda (Hazar Denizi) öbür kanadının ucu Karadeniz'de. Kanatlarını çırtıkça rüzgarından bu iki denizde fırtınalar kopar, gemiler batarmış. Onun şerrinden korkan Psithagaşe (Denizaltı Tanrıçası) sarayını Karadeniz'in yedi kat dibine kurmuş. Bu dev kartal güneş doğarken tırnakları ile açtığı Nesren'in göğsüne gagasını sokar, ciğerini gagalar, ta ki güneş batana dek. Kanadı ile sıvazladığı yara kapanır ta ki güneş doğana dek. Ertesi gün aynı işkence sürer gider... Nesren'in çektiği bu acıya dayanamayan Oşhamafe, bu ulu ve kutsal dağ, göz pınarlarından birer damla gözyaşı bırakıverir. Bu inci gibi damlalar, uzar gider. Birisi Kaspi Suyuna (Hazar Denizi) diğeri Karadeniz'e ulaşır. (Terek ve Kuban Irmakları) Oşhamafe selam salar, haber gönderir, eteğindeki köylere, evlere, insanlara tek tek... "– Geliniz, ulaşınız!" der. "Kurtarın beni bu acıdan yüreğim dağılıyor, kurtarın aslan yürekli Nesren'i bu iğrenç kuştan!"

Oşhamafe'nin çağırışına -insancıklar korkudan titreyişken- tek başına Himiş oğlu Nart Peterez yanıt verir:

Yiğit Peterez,
Yüreği evren kadar,
Himış oğlu,
Yispilerin
Güzel prensesinin oğlu!
Biner atına,
Uçup gider karlı doruklara!
Sadağındaki en güzel oku,
Yerleştirip yayına,
Nişan alır,
Azman kartal

Ta kalbinden vurulur,
Nesren Jak'e kurtulur,
O-r-e-y-da -Rayda!
Onu kurtaran Peterez
O-r-e-y-da!
Kamasını çekerek,
Kartalı ikiye böler.
Ciğerini çıkarıp
Nesren'in yarasına sürer...
Yara hemen kapanır.
O-r-e-y-da -rayda!

İki kahraman devlerden aldıkları ateşle halkın arasına dönerler. Sevinç ve coşku ile karşılanırlar.

(Kayseri-Pınarbaşı-Kazancık Köyünden K'unip'at Kadir'den derlenmiştir. Aşkariwa şivesinden Yismeyl Özdemir Türkçeleştirmiştir.)

HALKLARIYLA BÜYÜK DAĞISTAN

N. KANBOLAT

29 Dil ve 70'e yakın Lehçenin konuşulduğu Dağıstan'da; halklar eşit şartlar altında, kültürlerini yaşatma ve geliştirme doğrultusunda, sadece 50.3 bin kilometrekarelik bir toprak üzerinde, dünya halklarına örnek bir tablo oluşturmaktalar. Dünya gerçeklerine baktığımızda, 30 yılı aşkın süredir mücadele eden, mülteci kamplarında açlık ve sefaletle çocukluklarını yaşayamadan büyüyen Filistinli'lere, özgürce yaşamlarını sürdürdükleri topraklarından sürülüp, çevresi belirlenmiş, küçük bir alanda yaşamaya zorlanan Kızılderililere, renkleri kara diye zincire vurulan Afrikalı'lara yönelik çağdışı uygulamaları düşündüğümüzde, Dağıstan'da "halkların kardeşliği" ilkesinin özümseildiğini ve yaşama geçirildiğini görüyoruz.

Geçmişte topraklarını ve özgürlüklerini ellerinden almak isteyen Çar'a karşı İmam Mansur'u, Hamzet Bey'i Şeyh Şamil'i ve nice adız kahramanlarıyla, 200 yıla yakın savaşan Dağıstan halkları, özgürlüklerinin kısıtlanmasına yönelik olduklarında savaştıkları halklarla, ulusal kültüre saygılı olduklarında aynı devleti paylaşabildiklerini kanıtlamışlardır.

Dillerinin ve Lehçelerinin bu kadar zenginliği; "Dağıstan'ın aşılması güç bir ülke olması, burasını kendi topluluklarından ayrılan aşiretlerin sığındığı, insanların birbirinden uzak ve ayrı kabileler halinde"¹ yaşadığı bir bölge olmasından kaynaklanmaktadır.

Dilleri Kafkas dil grubuna giren Avar, Dargi, Andi, Lezgi, Lak (Lek Gazikumuk), Kubaçi, Ağıl, Rutul, Tsahur ve Tabasaran Kafkasya'nın otokton halkları olup, Dağıstan nüfusunun çoğunluğunu oluştururlar. Yerleşim yeri olarak dağları seçmişlerdir. Bu seçimde, ekilebilir düzlük alanların azlığı ve uzun sü-

ren savaşların etkisi olmuştur. Tavlu (= Dağlı) deyimi, yaşamları için seçtikleri yerden dolayı, onlara "Dağıstan Türkleri" tarafından verilmiştir. Türkmen, Nogay, Karapapak, Azeri, Kumuk, Kergizler ise "Dağıstan Türkleri"ni oluştururlar. Buldukları bölge Dağıstan düzlükleridir. Bu kesimde Tat ve Dağ Yahudi'lerine de rastlanmaktadır.

Dağıstan kültürlerinin renkliliği, el sanatlarına da yansımıştır. Eskiden "bronz sanat merkezi" olarak anılan Kubaçi'de bugün büyük bir kuyumcu kombinası işlemekte, aynı zamanda asırlardır taşıdıkları oymacılık ve gümüş kakmacılık sanatını gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Gotsatle köyü gümüş takılar yapımında eşsiz eserler ortaya çıkarmakta, dağlardaki Untsukul köyü ise oymacı ustalarıyla tahtaya estetik katmaktadır. Sanat değeri yüksek Dağıstan halıları Derbent'de, geniş ve düğümüz imal edilen Somak halıları ise Şemakho'da dokunur. Seri üretim için yapım tekniklerinin daha mekanikleşmesine karşın, Dağıstan el sanatları bugün de motiflerinde özgünlüğünü korumaktadır.

SSCB Halk sanatçısı bestekar Murat Kajlayev başka ülkelere sesiyle Sovyet şarkıları taşımakta, Dağıstan'a özgü şarkı ve halk oyunlarının temsilcisi "Lezginka" topluluğu ise yurtdışına yaptığı turnelerle "küçük ülkelerinin tanıtımına katkıda bulunmaktadır. Ahmethan Ebubekir SSCB'de elde edilmesi zor olan, Dağıstan halk yazarı ünvanına sahiptir. Tat yazarı Hizgil Avşalumov ise hem anadili, hem de Rus dilinde ürünler vermektedir. Gülmece yazarları Jamidin, hep güvercinleri yazan Şah Emir Muradov, Saşa Graç, İbrahim, Babavi Dağıstan ozan ve yazarlarından birkaçıdır.

Dağıstan sanatçılarından söz ederken, Da-

ğistan'la özdeşleşmiş diğer bir yazarı, SSCB Bilimler Akademisi yedek üyesi, ozan Resul Hamzatov'u unutmak olası değil. Dağıstan'da uzun kış gecelerindeki toplantılarda bir kızla bir erkeğin atışmalarından oluşan, yarışmalar yapılmış. Söze ünlü ozan Hamzatov'un bu eski geleneklerinden atışmaları anlatan bir yazıyıyla son veriyorum.

"Atışmanın sonlarına doğru söz hep Dağıstan'a getirilirdi. Dağıstanla ilgili sorulara salt yarışmacılar değil, odada bulunan herkes, bir ağızdan yanıt verirdi.

- Neredesin Dağıstan?
- Koysa ırmağı kıyısında yüksek bir yalıyarın üzerindeyim.
- Ne yapıyorsun Dağıstan?

- Bıyıklarımı buruyorum.
- Neredesin Dağıstan?
- Koyaklar'da ara beni.
- Ne yapıyorsun Dağıstan?
- Bir demet arpayım duruyorum.
- Kimsin sen Dağıstan?
- Hançerin tutup kaldırdığı etim.
- Kimsin sen Dağıstan?
- Kendi etine saplanmış hançerim.
- Kimsin sen Dağıstan?
- İrmaktan su içen geyiğim.
- Kimsin sen Dağıstan?
- İrmağım, geyiği şakıyan ırmak.
- Nasılsın sen Dağıstan?
- Küçüğüm bir avuca sığabilirim.
- Nereye böyle Dağıstan?
- Daha çok şeyler bulmaya."²

Kışın kışın Burada bütün ilkece ün yapmış kahramanlar yazar.

1. Meydan LAROUSSE; Cilt 3, Sh. 334)
2. HAMZATOV Resul: Benim Dağıstanım, Düşün Yayınevi, İst. 1984, Sh. 299

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. NARTLARIN SESİ: K.K.K.D. Gençlik Kolu yayını Ank. 1976, Sayı: 17,18
2. KAFKASYA ÜZERİNE BEŞ KONFERANS: K.K.K.D. Yayınları İst. 1977.

İKİNCİ ULUSLARARASI KAFKASOLOJİ KONFERANSI VİYANA, 30 HAZİRAN - 3 TEMMUZ 1984

İlki 12-15 Temmuz 1983 tarihleri arasında İngiltere/Hull'de yapılmış olan Uluslararası Kafkasoloji Konferansının ikincisi, 30 Haziran - 3 Temmuz 1984 günlerinde Avusturya'nın başkenti Viyana'da, Viyana Üniversitesi Dilbilim Enstitüsünde (Institut für Sprachwissenschaft der Universität Wien-AUSTRIA) toplandı.

Bu konferansa çeşitli Avrupa ülkeleriyle Amerika Birleşik Devletlerinden gelen 25 bilim adamı katıldı. Konferansa sunulan bildirilerin bazıları şunlar:

İsim	Ülke	Bildirinin Konusu
R. Bielmeier	Bonn-Fed. Almanya	Ergativity and Ossetic
W. Boeder	Oldenburg-Almanya	Zu den altgeorgischen Abkürzungen
W. Feuerstein	Freiburg-Almanya	Entwurf eines lazischen Alphabets und Überlegungen zu einem lazisch-türkisch-deutschen Wörterbuch
S. Fritz	Viyana-Avusturya	Die Namen des Nartenepos (vorläufige Bemerkungen)
B.G. Hewitt	Hull-İngiltere	Note on the Georgian Relative Clause and From Parataxis to Hypotaxis (via the Caucasus)
Th. Herok	Venezia-İtalya	Class and Person Agreement in North-East Caucasian: Reflections on Competing Concord Systems
M. Job	Bochum-Fed. Almanya	Semantic Change in Caucasian Languages
W. Lucassen	Amsterdam-Hol.	The Proto-Abkhaz Phoneme System
B. Oesbek	Heidelberg-Fed.Alm.	Zum tscherkessischen Nartenepos
D. Rayfield	London-İngiltere	Pronominal Marking in the Basque and Caucasian Verb: Parallels and Contrasts
W. Schulze	Bonn-Fed.Almanya	Formation and Syntax of Causative Verbs in the Lezgian Languages
G. Steiner	Marburg-F.Almanya	Typological Parallels between Hurro-Urartian and the Kartvelian Languages
F. Thorö. son	Oslo-Norveç	Sibilanten und Affrikaten im Ossetischen: historische und typologische Bemerkungen
D. Weber	Göttingen-Fed. Alm.	Zur Vorgeschichte des Ossetischen

Ayşen Janset Kubanlı

Georgica Dergisi'nin 8 numaralı sayısından yararlanarak hazırlanmıştır. Jena-Tbilisi 1985.

TOPLUM HABERLERİ

ÜRDÜN ÇERKES OKULU İLK LİSE MEZUNLARINI VERDİ

Çerkes Yardım Derneği'nin, Çerkes Kadınları Kolu'nun üstün çalışmaları sonucu 12 yıl önce açılmış "Özel Çerkes Okulu" bu yıl ilk lise mezunlarını verdi.

Lise son sınıf öğrencilerinin hepsi iyi ve pekiyi derecelerle okulu bitirdiler.

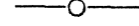
Okul'un ilk mezunlarının hepsi için Kafkasya'da (Kabardey Özerk Bölgesi) Nalçık Üniversitesi'nde karşılıksız olarak öğrenim imkanı tanındı.

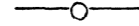
VEFAT

YİNE TRAFİK

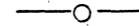
10 Eylül günü Havza'da meydana gelen trafik kazasında iki genç kardeşimizi yitirdik. Umut dolu bir yaşamı başlangıcında terkeden kardeşlerimiz Ahmet Orhan OLGUN ve Adil DURMUŞ'u kaybetmenin acısını aileleri ve yakınları ile paylaşıyor, başsağlığı diliyoruz.

Göksunlu hemşehrilerimizden Neçko Hüseyin ASLAN Ankara'da vefat etti. Ailesi ve yakınlarının acısını paylaşıyor, başsağlığı dileriz.

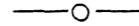

Eskişehirli hemşehrilerimizden Mustafa Fidanoğlu vefat etti. Ailesinin ve yakınlarının acısını paylaşıyor, başsağlığı dileriz.

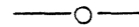

EVLENME

Genç kardeşlerimiz Jale CANKAT ile Berkok BOĞATUR 19.9.1987 günü Gençlik Parkı Nikâh Salonunda yapılan törenle yaşamlarını birleştirdiler. Ömür boyu mutluluklar diliyoruz.

Satı DOĞU ve H. Osman AYAS 19.9.1987 günü yapılan törenle yaşamlarını birleştirdiler. Ömür boyu mutluluklar diliyoruz.

SERGİ

Genç ressamlarımızdan Avni UĞUR 14 Kasım 1987 günü Derneğimiz salonunda yağlı boya ve sulu boya çalışmalarını sergileyecek. Göç ve yokoluş çizgisindeki Çerkes'lerin durumunu konu alan serginin ilgiyle izleneceğini sanıyoruz.

Avni UĞUR'a bundan sonraki çalışmalarında üstün başarılar diliyoruz.

